

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXIX
Књига 57

Нови Сад, јун 1997
Број 6

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Др Јожеф Салма

Узрочност у деликтном праву / 215

РАСПРАВЕ

Др Томица Делибашић

Положај предузетника у светлу нових
законских решења / 233

Др Никола Ворганић

Уклањање (спречавање) правомоћности
жалбом трећег лица (умешача) —
коментар једне одлуке / 244

ПРИКАЗИ

Милован Бузацић

Др Зоран И. Јелић — др Бранислав
Фатић: „Приручник за примену
Закона о општем управном
поступку” / 250

ХРОНИКА

Скупштина Удружења правника Србије — Ставови Управног одбора АКВ
о мерама за сузбијање надриписарства — Саветовања у Врњачкој Бањи
и Будви — Седница Председништва Савеза АКЈ — Посете делегација
Адвокатских комора из Бач-Кишкунa и Ниша — Катедра АКВ / 252

ПРАКСА

Одлуке Савезног уставног суда / 254

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 257

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928—1932), др Никола Николић (1933—1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђирић (1937), Владимир К. Хаџи (1937—1941), Милорад Бојић (1952—1972), Сава Савић (1973—1987), Мирослав Здјелар (1987—1994)

Уређивачки одбор

СЛОБОДАН БЕЉАНСКИ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веј, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Јанко Кубиџец, адвокат у Бачком Петровцу, Срџан Миковић, адвокат у Панчеву, Предрат Веселиновић, адвокат у Новом Саду, Радивоје Јовић, адвокат у Новом Саду

Технички уредник

Мирјана Јовановић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. Телефон: 021/29-459, 21-235
Ручкописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXIX
Књига 57

Нови Сад, јун 1997
Број 6

ЧЛАНЦИ

УДК 343.22

Др Јожеф Салма
професор Правног факултета у Новом Саду

УЗРОЧНОСТ У ДЕЛИКТНОМ ПРАВУ*

САЖЕТАК: Рад разматра појам узрочности гледано са угла теоријских схватања изражених у упоредној, домаћој теорији као и пракси примене права. Узрок се схвата не само као природан услов штете, већ и као правно вреднован избор између низа међусобних догађаја са циљем да се одреди битан, адекватан или типичан узрок. Ови услови могу један другоме конкурисати када се врши правни одбир одлучног услова, што доприноси индивидуализацији одговорности, а могу бити и кумулативни када се запажа подела одговорности између актера више услова од којих је сваки услов штете. Функција узрока је не само да укаже на одговорно лице већ и да правно рационализује меру одговорности (последична штета). Посебан је проблем рационализације изражен у предвидљивости штете који покушава да ограничи одговорност на кривицом обухваћену последицу. Разматра се и презумпција узрочности код објективне и контрактуралне одговорности и изражава се став о њеној оборивости.

Кључне речи: узрочност, услов, штета, кривица, одговорност.

I

Појам, подела и теоријска схватања о узрочности

1. Узрочна веза између противправне радње и последице — штете је и услов и основ грађанске деликтне одговорности за насталу штету. Без ње, међутим, нема ни контрактуралне одговорности.

* Рад примљен: 4. III 1997.

Као *услов одговорности* узрочност је општи појам, јер је подједнако претпоставка и субјективне (засноване на кривици) и објективне одговорности (засноване на узрочности, ризику или повећаној опасности од наступања штете) деликтне и контрактуалне одговорности. Као *основ одговорности* (разлог, зашто се уводи нека правна одговорност) узрочност је специјалан појам, пошто је узрочност у основи, бити, суштинско образложење одговорности само за објективну одговорност, док у образложењу субјективне одговорности има споредну улогу. Узрочност као факт има у различитим врстама одговорности различиту валоризацију: у материји субјективне одговорности постојање узрочне везе између радње штетника и наступеле ближе или даље последице се доказује, док у материји деликтне објективне одговорности као и контрактуалне одговорности се претпоставља као оборива законска презумпција. Код објективне одговорности, ако је штета наступила поводом употребе опасне ствари или опасне делатности узима се да је штета заиста наступила дејством опасне ствари све дотле док се супротно не докаже. У материји контрактуалне одговорности, ако нема супротних уговорних клаузула, узима се да је контрактуалну штету или повреду правом заштићеног имовинског интереса узроковала (а самим тим и одговорна) уговорна страна која је задоцнила са извршењем или је престацију неправилно извршила (делимично или са недостацима). И презумпција о контрактуалној узрочности је оборива.

2. Узрок није дефинисан у теорији на општеприхваћен начин. Постоје различита схватања. Постоје тзв. природне теорије које и код утврђивања правних последица сматрају да је полазна тачка у природном следу узрока и последице.¹ Другу групу чине „правне теорије” о узрочности које међу природним условима врше њихово правно вредновање, ради рационализације одговорности.

Унутар правних схватања две су основне групе: *теорија услова* (чињеничне теорије) и *циљне* (вредносне или нормативне) теорије.

¹ Тзв. природну теорију узрочности је нарочито заступао Träger (*Der Kausalitätsbegriff im Straf- und Zivilrecht*, 1904, *ibid.*, *Problem der Unterlassungsdelikte im Straf- und Zivilrecht*, i. *Festgabe f. Enneccerus*, 1913; — под утицајем схватања John-a Stuart-a Mill-a изражено у делу: *System der deduktiven und induktiven Logik*, на немачки превео Gomperz, 1885, II пар. 31. По Mill-у, узрок је укључност услова једне последице. В. и Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, op. cit., стр. 42: „Каузална веза у смислу строго узетих природних наука постоји онда када одређени догађај под иначе једнаким условима има за последицу у променама, према природним законима, као нужну последицу”, тако да се проузроковање има схватити као природан појам. Узрочност се у праву не разликује од природне узрочности. Оно што је у природи узрок то је и у праву. У новијој немачкој теорији Wolff износи становиште да не постоји разлика између природне и правне узрочности, позивајући се на пар. 460, 965 и 1311 BGB који по њему употребљавају формулу о *conditio sine qua non*; тако Wolff, *Verbotenes Verhalten*, 259; за аустријско право у том смислу: Klang и др. *Kommentar zum ABGB*, том 6, Wien, 1951, стр. 7—36, ком. уз пар. 1294 ABGB, и др.

Унутар ових теорија постоје различите модификације, код прве групе се могу разликовати две подгрупе: теорија о *равнојравним* (једнаким, еквивалентним условима) и теорија о *одабраним* (адекватним, одлучним, типичним) условима.

Сама теорија о условима полази од тога да су услови животни догађаји (чињеничне околности) без којих штетна последица не би наступила.² У том смислу услови би могли да буду једнако како (противправне) људске радње без обзира да ли су свесне или несвесне, одн. намерне или ненамерне, тако и догађаји који су у принципу изван људске контроле и предвиђања као што је *виша сила и случај*. Услов штете као узрок у најширем смислу, треба одвојено посматрати од појма *приписивости чињенице нечијој одговорности*.³ Због рационалности и правичности, тј. ради тога да би се избегла непрегледност догађаја испред штете као бесконачног низа услова и да би се узроци приближили потребама правне одговорности, не одступајући од природне узрочности, и ради повезивања услова и

² Теорија о условима је заснована од стране Buri-ja (*Die Kausalität und ihre strafrechtliche Beziehungen*, 1885); и имала је нарочиту примену у кривичном праву. По овом аутору услов је сваки од бројних чињеница чији сусрет чини укупан узрок последице, одн. штете. Његово схватање прихватају и неки цивилисти као што су Mommsen, Windscheid. В. ближе, Ennecerus-Kipp-Wolff, *Recht der Schuldverhältnisse*, 15. изд., том 2, J. C. В. Mohr, Tübingen, 1958, стр. 65/III/1. За аустријско право схватање о услову штете в. велики коментар ABGB-а: Dr. Heinrich Klang и група аутора, *Kommentar zum ABGB*, том 6, Wien, Ö. Staatsdruckerei, 1951, стр. 8, где се условом назива „околност, која стварно мора да постоји, да би једна друга околност стварно настала”, цитирајући Wolff-ово становиште из дела *Verbotenes Verhalten*, стр. 10.

³ „Недостатак теорије о каузалитету у смислу природних наука је у томе да она каузалитет чини безграничним, а приписивање одговорности захтева границу. Одлази се у прошлост догађаја све даље од стварности и садашњости. [...] Приписивање штетних последица одговорности обвезника [...] учињено је преко правног поимања каузалитета [...] посебно, преко теорије о адекватној узрочности Rümelin-а и Träger-а [...] Ова теорија врши вредновање услова што је страно природном схватању, — тако да се и удаљени услови приписују одговорном лицу, [...] осим ако једном искусном посматрачу то није потпуно невероватно.” Тако: Larenz, Dr. Karl, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band I, Allgemeiner Teil, 12. Auflage, C. H. Beck, München, 1979, стр. 361 под б). О правној рационализацији узрочности зарад приписивања штете нечијој одговорности, слично и René Savatier, *Traité de la responsabilité civile en droit Français*, том II, 2. изд., Paris, Pichon et Durand-Auzias, 1951, op. cit., стр. 21—22, тач. 471, стр. 37—52, тач. 483—496: („Да би штета била предвидљива мора да је нанета на уобичајени начин, да би се утврдило да ли се може приписати и чијој кривици”, op. cit., стр. 37); Dr. Theo Guhl, *Das schweizerische Obligationenrecht*, седмо изд., Schulthess, Zürich, 1980, *Kausalität*, стр. 60—63: („То што између штетног догађаја и штете постоји узрочни однос узрока и њеног дејства, последице јесте нужна али не и плодотворна претпоставка ради приписивања штете. Постоје два разлога због којих правни поглед тражи разграничење и ограничења. Први је усмерен на узрочни ланац који постоје све непрегледнији одласком до Адама и Еве.” „Узрок штете може бити не само позитивна радња, већ и просто пропуштање уколико постоји дужност да се учини нешто а није се учинило, посебно да се спречи наступање штете,” *ibid.*, op. cit., стр. 61; „као последица вредновања услова чини се разлика између посредне и непосредне штете тако да се допушта накнада само за последњу”, *ibid.*, op. cit., стр. 61, а тако и Савезни суд Швајцарске, BGE 79 II 376, в. и чл. 195, 208, 537 швајц. ЗО), и др.

одговорности морају се узроци (услови) и *чињенично и правно квалификовани*.⁴ Тако се дошло до појма конкурентних и кумулативних услова, полазећи од њиховог правног избора у условима множине услова. Први, *теорија конкурентних услова* правни избор своди на непосредан, битан узрок и настоји да остале услове, као небитне, отклони из видокруга посматрања судије, тако да ти небитни услови и не доводе до одговорности, узимају се као „нормалан ризик живота оштећеног”. Теорија конкурентних услова у основи своди одговорност са могућих бројних носилаца, изазивача бројних (природних) услова (ближих или даљих, непосредних или посредних, типичних или атипичних, једнаковредних или неједнаких за наступање штете) на једног од носилаца, изазивача тачно одређеног услова. Теорија о конкуренцији, заправо је једна од теорија одбира, избора услова.

Друга теорија, *теорија о кумулативним условима* такође полази од тога да је штета обично резултат дејства више услова који делују истовремено или у неком следу у времену. По њој, међутим, не ради се о одбиру једног од свих тих услова будући да у стварности само један од услова сам по себи без суделовања осталих, не би довео до штете. Неопходно је, да сви услови, одн. одређени од њих заједно делују, да би дошло до штете. Сваки од услова само у садејству са другим доприноси штети. Ако је до штете дошло услед дејства више услова, али тако да су они заједно допринели настанку штете, као и тако да без једног од њих до штете не би дошло, — супротно од конкурентске узрочности, дели се одговорност између више субјеката чије су радње изазвале деловање ових услова.

Теорија о *хијоџеџичком* или престигнутом каузалитету,⁵ такође испитује узрочност са становишта правне рационализације од-

⁴ Према схватању ВСС (Рев. 1947/96. од 15. маја 1996. обј.: *Билтен судске праксе Врховног суда Републике Србије*, бр. 2/1996, стр. 20), узрочност је правно, будући да од њега зависи примена прописа о основаности тужбеног захтева, а не чињенично питање. Отуда, узрочност, процесно гледано, може истицати у ревизији против одлуке другостепеног суда. Процесно је оваква квалификација узрочности, по схватању овог суда уколико има правни значај у томе, што се утврђивање узрочности у доказном поступку препушта вештаку, нарочито, ако узрочност захтева стручно знање које суд не поседује. Она дакле није чињеница која би се могла доказивати изјавама сведока, пошто се они могу изјаснити о последици, а не и о узроку. — Тачно је, да је некада за узрочност потребно стручно знање (нпр. као у конкретном случају, зашто је аутомобил после поправке трошио енормну количину уља), али је тачно и то, да утврђивање узрочне везе зависи од животних догађаја који узрочни однос граде. Такође, као што правна питања коначно ипак утврђује суд, тако и овде, утврђивање и узрока и последице је у крајњој линији „посао суда”, а не вештака. Утврђивање узрочности је према томе колико и питање стручног знања (из неке струке) толико и примена правне логике, она је део судског силогизма. Има дакле неких узрока код којих је довољно познавање чињеница и знање права (правила о узрочности), да би се правилно утврдио узрочни однос.

⁵ В., Kahrs, *Kausalität und Überholende Kausalität im Zivilrecht*, 1969; Knappe, *Das Problem der Überholende Kausalität*, 1954; Larenz, *Neue Juristische Wochenschrift*, 50, 487; Niederländer, *Archiv für zivilistische Praxis*, 153, 41; Hermann Lange, *Archiv für zivilistische Praxis*, 152, 153; Caemerer, *GS* 402; Jauernig, и др., *BGB mit Erleuterungen*, C. H. Beck, München, 1979, стр. 206.

говорности у условима деловања више узрока, али тако што у центар посматрања не ставља носиоце узрока односно, улогу сваког узрока у изазивању штете колико временски след услова. Та теорија одговорност установљава у зависности од тога да ли је услов знатно раније деловао или је деловао непосредно пре наступања штете. Ради се и о томе да ли је у односу на време наступања штете један услов временски претходио другом услову, при чему је извесно да би и други, временски доцнији довео до исте последице. Ту је заправо, по једној варијанти ове теорије деловање једног услова прекинуто деловањем другог који је и (временски раније) довео до последице. Становишта су се поделила о томе да ли у таквом случају делимити одговорност између изазивача ранијег и доцнијег, одн. прекинутог услова или да се одговорност припише искључиво носиоцу ранијег услова који је стварно и непосредно изазвао последицу.

Теорија о *адекватном услову* коригује теорију еквивалентности у томе што множину услова рационализује, редуктује на онај који у конкретном случају одговара насталој штети. Елиминише дакле неубичајене (иначе еквивалентне) узроке. Постоје два или више узрока од којих је сваки подобан да произведе штету, али се утврђује који је у конкретном случају заиста произвео штету. Адекватна узрочност дакле не доводи до поделе одговорности између носилаца различитих услова. Одговара само носилац адекватног узрока, одн. услова.⁶ Још је Traeger истицао да од еквивалентних услова треба одвојити неадекватне, тј. оне који су услови последице тек услед изванредних околности.⁷ *Теорија о циљу норме* код приписивања

⁶ Литература наводи пример из немачке судске праксе: На равном прегледном путу теретно возило обилази бициклисту са брзином од 27 km/h. При обиласку размак између камиона и бициклисте је мали, свега 75 cm. Бициклиста је пијан (1,95‰). Налазом вештака је утврђено да би бициклиста пао под возило и да је камион одржао прописану раздаљину од 1,5 m. Услов смрти прегаженог бициклисте није обилажење по себи, нити мала раздаљина по себи, већ начин вожње бициклисте. По утврђењу суда, погрешан обилазак није адекватан узрок. У конкретном случају, иако возач камиона није сасвим испоштовао правила о безбедности саобраћаја, то понашање није било саузрочно са понашањем бициклисте. (BGH, ст. 11, 1 *Juristenzeitung* 58, 260, нав. према: Fikentscher Dr. Wolfgang, *Schuldrecht*, 6. изд., W. de Gruyter, Berlin—New York, 1976, стр. 269 под III, Теорија о адекватним узроцима). У домаћој судској пракси адекватну узрочност примењује ВСС, у одлуци: Рев. 1882/92. од 25. VI 1992, коју приказује др Зоран Ивошевић у чланку *Адекватна узрочност код одговорности за циљети*, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 3—4/1994, стр. 437—439. У датом случају је реч о тешким телесним повредама проузрокованих у саобраћајном удесу, а споран је био, поред осталих, захтев — да ли је штета због неспособности за рад (душевна болест) последица удеса, или је она наступила раније, пре штетног догађаја.

⁷ Fikentscher, *Schuldrecht*, *op. cit.*, стр. 269. В. и: Berneri, *Die Leerformel von Adäquanz*, *Archiv für die Zivilistische Praxis*, 169, 421; Ulrich Huber, *Verschulden, Gefährdung und Adäquanz*, *Festschrift für E. Wahl*, 1973, стр. 301; Kramer, *Schutzgesetze und adäquate Kausalität*, *Juristenzeitung*, 1976, стр. 338; Weitnauer, *Zur Lehre vom adäquaten Kausalität*, *AcP*, 156, 114; Lange Hermann, *Adäquanztheorie, Rechtswidrigkeitszusammenhang, Schutz-zwecklehre und selbständige Zurechnungsmomente*, *Juristenzeitung*, 1976, стр. 198, и др.

штете (адекватном) узроку заснива на критеријуму смисла законске норме којом се уређује одговорност.⁸

3. *Функција* узрочне везе као *услова одговорности* је општа и тражи се и код субјективне и код објективне одговорности. Функција услова одговорности схвата узрочну везу као *чињеницу*: битну везу између противправне радње и настале штете. Као чињеница, узрочна веза је доказни проблем. Има међутим, схватања да је узрочна веза *јавно ишћање*. Ова полазе од тога да узрочна веза није дефинисана у закону. Затим од тога, да ни теорија не даје егзактан одговор на питање шта је тачно узрочна веза. И у аспекту одабраних и у аспекту равноправних услова оцена чињеничног стања је неопходна и зато одбир услова као узрока штете је ствар јудицијума, правно питање, а не само чињенично, одн. доказно. Са друге стране, узрочна веза је *нечије* противправно понашање из кога је настала штета. Узрочна веза има правну функцију само онда када се помоћу ње и других услова одговорности, посебно кривице код субјективне одговорности, као резултанта, установи нечија одговорност за штету. Када се функција узрочне везе сагледава и са становишта одговорности, а не само као проста чињеница, она је незаменљива и због тога што најчешће *указује на одговорно лице*: то је управо оно лице које је проузроковало штету, и самим тим и у принципу (са изузетком преношења одговорности као код цесије, суброгације, осигурања), одређује дужника одштете. Видимо, да је узрочна веза као услов одговорности предмет доказивања, чињенично али и правно питање. Она има практичан значај и по томе што њено утврђење обично указује на одговорно лице, те доприноси утврђивању субјекта одговорности.

Код објективне одговорности узрочна веза има двоструку функцију: и услова и основа одговорности. Ту је узрочност разлог због чега ималац опасне ствари или вршилац опасне делатности из чијег је дејства наступила штета одговара за штету по поштреним правилима, без обзира на кривицу. Да би се одговарало по тим правилима неопходно је да је штета настала поводом употребе опасне ствари или вршења опасне делатности.

Општеприхваћена формула да одговара онај чијом је радњом настала штета је јасна, али у практичној примени права доводи до бројних тешкоћа, нејасноћа. Нормално је да свако одговара за противправну радњу којом је другоме проузроковао штету. У грађанском праву свако у принципу, сем изузетака из материје одговорности за радње другог, одговара за сопствене радње. Но штете често

⁸ Тако, Caemerer, *Das Problem des Kausalzusammenhangs im Privatrecht*, 1956; *ibid.*, *Gesammelte Schriften*, 395; Larenz, *Hegels Zurechnungslehre und der Begriff der objektiven Zurechnung*, 1927; *ibid.*, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1955, стр. 1009. По овом учењу ненадокнадиве су оне штете које су додуше адекватно проузроковане али стоје изван домена заштитног циља повређене норме. (Тако и Fikentscher, *Schuldrecht, op. cit.*, стр. 261 под с.)

настају не само услед радње једног тачно одређеног и унапред познатог штетника, већ и као последица читавог низа различитих околности мање или више повезаних са радњом штетника, одн. околности условљених понашањем других лица, садејством случаја или више силе. Тада је веома тешко утврдити одговорност неког тачно одређеног лица, што иначе с разлогом тражи правна рационалност. Грађанско право познаје штетника и оштећеника. И један и други су индивидуализирани. То је тако и у случају поделе одговорности између тачно одређеног круга лица као и код солидарности, с тим што се коначан терет расподеле штете код солидарности у варијанти *in solidum* успоставља путем *реперсној љрава* солидарног исплатиоца према осталим солидарним дужницима—саучесницима сразмерно *учешћу у љроузроковању* одн. кривици у проузроковању.

Покушаји да се да општеважећа дефиниција узрока и последице у одштетноправном односу, наишли су на тешкоће, јер је њихова практична примена у праву, иако су тежили што већој егзактности, наишла на тешкоће. Дефиниције које су инкорпорисале и вредносне судове у погледу оцене битних узрока и на тај начин установиле критерије за оцену чињеница као битних услова, такође су доводиле до неправичности. Нема сумње, да су све појаве, па и штете део непрекинутог узрочног ланца. Неки од елемената узрочности, тј. неки од (услова) су ближи или даљи; посредни или непосредни; процењено са становишта последице, штете, — неки су адекватни, а неки неадекватни, одн. изузетни; директни или индиректни. Надаље, услови узрока могу бити типични или атипични. По присуству субјективног елемента, — свесно предвиђени или изван свести одговорног лица; по обухватности субјектата одговорности индивидуални, подељени или солидарни; субјективни или објективни; по деловању јединствени са истовременим наступањем свих последица, или подељени са наступањем (од првобитних узрока) ближих и даљих последица; по времену наступања конкурентни (истовремени са другим) или узајамно претигнути (хипотетични); по доказном аспекту претпостављени или од почетка предмет терета доказивања тужиоца.

II

Правне последице које се везују за узрочности: теорије о узрочности и одговорности; деловање више узрока и подела одговорности одн. редуција одговорности на последичне чиније

4. Две су дакле основне теорије о узрочности: Прва је теорија о равноправности услова, или теорија о природној узрочности (теорија преузета из природних наука, посебно од John-a Stuart-a Mill-a, која се ослања и на формално-логички приступ). Она се још назива и *теоријом conditio sine qua non* или теоријом о нужном услову. По

њој, сваки услов је само онда узрок штете ако је нужан за настанак штете, ако без њега штета не би наступила. То је ипак редукција узрочног ланца (не допушта праћење услова од времена настанка штете уназад у неке за организацију правне одговорности апсурдне „прапочетке Адама и Еве”, јер своди услове само на оне који су заиста допринели настанку штете). Друга теорија је теорија о одабраним или одлучним, битним узроцима која у случају конкуренције више услова од њиховог мноштва узима неки од горе набројаних (адекватан, типичан, и др.) услова.

Правна рационалност (иако признаје и не одступа од логичког приступа теорије равноправности у смислу теорије о нужном услову), оспорава равноправност услова, јер доводи до неоснованог проширења одговорности.

Према томе, теорија је, суочена са изостанком законске дефиниције, као и са бројним проблемима које је пракса изнела на видело, покушала да да одговор на енигму о узрочној вези. Покушала је из изнетих разлога да је дефинише правно, будући да је то појам без којег ниједна врста грађанске деликтне или контрактуралне одговорности не може да реализује одговорност за штету, без обзира да ли се ради о субјективној или објективној одговорности. Видели смо да су — генерално гледано — два могућа одговора, али са различитим модификацијама. Први је да су сви услови који доприносе штети равноправни, али тако да се условима штете сматрају само они догађаји или њихов изостанак (радње или пропуштања) без којих штета не би наступила (теорија о равноправности услова, теорија *conditio sine qua non*, теорија о природној или логичкој условљености догађаја). Друго становиште сматра, не одступајући од узрочности природних наука и логичке теорије, да је равноправност узрока неосновано проширење условљености штете, да доводи до неправичности јер *једнако дели одговорности* у случају конкуренције или прстизавања узрока у времену *између лица која нису једнако допринела* настанку штете или која *немају никакву субјективну везу* у свом понашању са штетом *нијети су је могла предвидети*. Теорија о неједнакости или теорија о избору услова је покушала да да једно вредновање са критеријумом адекватности, претежности, одлучности (битности). Проблем је у томе да ли узрочност која најчешће подразумева присуство више услова треба да укаже на одговорно лице и то по себи (објективна одговорност), или тек у заједници са кривицом, будући да је одговорност за штету (у материји субјективне одговорности) везана за понашање лица које је свесно предузело противправну радњу са хтењем радње и последице, или у најмању руку, несвесно, одступајући од законских стандарда понашања предвиђених за дату ситуацију.

Проблем је и у томе, да ли је узрочна веза правно питање, ствар правног вредновања чињеничних услова, или је то искључиво чињенично питање, део доказног поступка. Теорија о равноправности

услова сматра да је узрочна веза фактичко питање и правно је само утолико што је она услов грађанске деликтне одговорности. Теорије о изабраним условима сматрају да треба учинити правни избор између различитих услова, то је једно „прејудицијелно” питање и да тек након тога треба приступити доказивању. Тај „претходни суд”, избор услова води рачуна о свим природним условима, али при избору се опредељује за одлучан узрок и то по критеријуму превалентности, битности и адекватности, па доказни поступак своди на изабрани услов. *Теорија о слободној оцени доказа* у материји узрочне везе не допушта да се на основу неке претходне, апстрактне дефиниције или додатног критеријума изабере неки „прејудицијелан” услов и сматра да се на основу доказних предлога оштећеног, па чак и преко ње, треба узимати у обзир све околности случаја и да се вредновање одлучног услова препусти судијској оцени на основу правила парничног поступка о слободној оцени доказа.

Постоји и становиште да се појмом услова не може објаснити узрок грађанске одговорности. Често до штете доводи и услов који штетник није имао у виду. Ако је функција узрока у утврђивању одговорног лица и мере његове одговорности, треба елиминисати све стварне узроке који нису били у границама предвиђања и намере штетника. По тој теорији треба разликовати услове као разлоге (чињенице) настанка штете и услове (разлоге) који према норми забране понашања или пропуштања доводе до одговорности. Први, иако јесу реални узроци, нису релевантни, док су други битни. Према томе, за избор услова је битан закон чија забрана се деликтном радњом крши.

5. Проблем је не само у томе шта је узрок штете, већ и у томе, који је *обим последице* који обухвата одговорност, процењено са становишта узрочности (тзв. *последична узрочност*). Са те тачке постоје „два узрочна односа”: један је однос између (свих) услова и последице, а други је однос између одговорности одговорног лица и свих из његовог понашања као и евентуалних других услова, и следећућих штета. Из једне штете може настати и друга и тако редом. Први однос је природан каузалитет, а други је правни јер покушава да последицу, штету, припише одговорности неког лица.

6. Посебно је питање, да ли услов (узрок) може бити само неко противправно („активно”) понашање или то може бити и *пассивно* понашање. Ради се о пропуштању онога што је неко био по закону дужан да учини, а то (на шта је био обвезник дужан), исти није учинио. Поставило се питање да ли се тада одговара на исти начин као и када се штетник огрешио о забрану закона неким активним понашањем. Теорија и пракса су стали на становиште да пропуштање има исти значај и за њу дужник у принципу на исти начин одговара као и када се „активно” супротставио закону.

7. Упркос покушајима, теорија није дала генералну, општеважећу дефиницију, која би се без неких приговора могла применити у свим случајевима и врстама одговорности. Тзв. *вина узрочности* (у грађанском праву) неосновано повезује кривицу и узрочност, и нема општу примену јер се синтагма „жељене радње” (хтење узрочног услова) и „жељене последице” (хтење узроковане последице) евентуално може примењивати у субјективној одговорности, а по природи ствари није прихватљива код објективне одговорности, јер је код ње кривица иначе искључена из реда услова одговорности. Комбинација кривице и узрочности као начина одмеравања мере одговорности је као метод пореклом из кривичног права. У материји кривичног права је имала успеха, јер се кривична одговорност појављује искључиво као субјективна и због тога што тамо мера кривице (предвиђање и мање или веће хтење радње и последице) одређује и меру одговорности (строжију или блажу казну). У грађанском праву, бар у једном значајном делу законодавства деликвентово предвиђање последице, одн. његово хтење или нехтење (тј. свесно активирање услова или радње која доводи до штетне последице), нема значаја у утврђивању мере одговорности. Наиме, дошло је до увођења начела о потпуности накнаде која узима да је и најмања кривица за коју се одговара (нехат) довољна да штетник одговара за целину штете. Због тога је у грађанској деликтној одговорности са становишта утврђивања мере одговорности у центру пажње узрочност, а не кривица, одн. њен степен. Не може се међутим, пренебрегнути да код субјективне одговорности ипак, баш ради реалног одмеравања обима последичних штета, може имати правни значај разликовање жељених и нежељених последица. Могуће је да је штетник желећи радњу желео само неке од у стварности наступелих последица. Умањење одговорности на „жељене” последице поготову је могуће уколико је у исто време деловало више услова од којих неки нису били под утицајем штетника. Али у случајевима радње једног штетника са становишта нашег облигационог права, ако се полази од објективног схватања кривице као одступања од очекиваног понашања у датој ситуацији, тј. од очекивања према стандардима доброг домаћина, привредника и стручњака, одговара се и за штету која није жељена уколико она проистиче непосредно из радње штетника. То проистиче и из опште усвојеног правила да је у центру заштите управо оштећеник. Заштита се остварује успостављањем његове нарушене имовинске равнотеже у пређашње стање, признавањем права на потпуну накнаду штете, мада она није проузрокована намерно. И нехат, најмањи степен кривице за коју се одговара, даје право на накнаду потпуне штете ако штета проистиче из штетниковог противправног понашања.

8. Показало се да теорија *conditio sine qua non* доводи до неразумног проширења одговорности на лица која правичност никада не

би учинила одговорним. (Случај човека који је пратећи свог пријатеља на станицу убедио пријатеља—путника да не иде првим возом, већ тек другим. Први воз стигне без тешкоћа, а други доживи судар и у томе страда путник. По теорији *conditio sine qua non* и убеђивање да се не иде првим возом је узрок, јер да га није било путник би отишао првим возом и не би доживео удес. Али здрав разум зна, и поред исправности формално-логичког приступа, да „задржавање пријатеља на кафи ради ђаскања на станици” редовно, по себи не доводи до штете, до несреће.) Због тога су многи с правом сматрали да се теорија равноправности услова мора примењивати уз једну корекцију: сви услови су узроци уколико без њих штета не би наступила, осим оних услова који чине изванредни или посве неубичајени део у сплету са осталим околностима. У горњем примеру, да није дошло до исклизнућа доцнијег воза или његовог судара са другим возом не би ни „ђаскање на станици” које је „спречило одлазак” са ранијим возом који је безбедно стигао, могло да буде формално-логички узрок штете. Формално-логички узрок, у датом случају „ђаскање”, није узрок у правном смислу или није равноправан, јер је случајан сплет са типичним узроком за дату штету („исклизнуће воза”). Отуда, носилац формално-логичког узрока (пријатељ), не дели одговорност са носиоцем типичног и адекватног узрока (ЖТП).

Теорија о одлучним условима је збирни појам за различита схватања. Полази од вредновања, оцене услова штете у сваком конкретном случају. У мноштву услова узрочне везе, на основу правила о слободној судијској оцени, заправо, вреднујући све околности конкретног случаја, одабира онај који је у датом случају битно допринео штети, апстрахујући, занемарујући остале услове. У таквом приступу, међутим, доказни поступак је нерационалан јер се проширује на велики број чињеница који претендују да буду услов штете, без гаранције да ће се одабрати баш онај прави, одлучан. Занемарује се могућност паралелног деловања узрока и често се неосновано искључује подељена одговорност иако би то било оправдано, будући да се ради о истовременим носиоцима више противправних радњи од којих је свака допринела настанку штете.

Таква критика је довела до разликовања кумулације услова (узрока) и конкуренције услова (узрока). Кумулација значи дејство више радњи или услова од којих је сваки мање или више допринео настанку штете, али тако да је сваки несумњиво допринео њеном настанку у неком делу. Таква конкуренција услова доводи до *поделе одговорности* између носилаца противправне радње. Конкуренција узрока је проблем ширине узрочног ланца. Код ње се ради о одабиру између различитих услова, чињеничних околности које чине непрекинути след догађаја пре настанка штете. И овде се ради о мноштву услова, али се одабиром услова врши *редукција одговорности на лице које је носилац одлучној (одабраног) услова*. Овде се дакле напротив, ради о *индивидуализацији* одговорности. Често се при томе уз-

рочна веза посматра у комбинацији са кривицом, ако је реч о субјективној одговорности.

Теорија о равноправности услова која је пошла од услова штете, а по угледу на њу и теорије о одабраним условима, су трпеле заједничку критику по томе да нису дале дефиницију услова штете. Само је теорија о равноправности покушала да их одреди као животне догађаје, чињенице без којих штета не би наступила. Теорије о условима међутим, су посве формално-логичке. Правно нису рационалне ни по томе што се често у садејству различитих услова не може одабрати ни онај одлучан ни онај адекватан ни онај кривицом и предвиђањем условљен. Тада се прибегавало лаконској формули о *солидарној* одговорности, јер се имао у виду интерес оштећеног лица да се што пре и лакше обештети и да се казни свако ко је произвео противправан услов, бар привремено, до расправе о правој мери одговорности сваког субјекта који је допринео настанку штете. То решење није увек наишло ни на одобравање науке ни праксе. Могао се (неправично) обухватити солидарношћу и неко чији услов није битно допринео настанку штете и да одговара за целину штете иако је својом радњом или пропуштањем најмање допринео њеном настанку. Неправичност солидарности не умањује ни то да је исплатни дужник оптерећен теретом сношења накнаде „само” до окончања регресне парнице. Не може се оспорити крајњи циљ одштетног права да се оштећени што пре и што потпуније обештети. Али та хитност се не може остварити, макар ни виртуално, на терет „најмање кривога” штетника.

Узрочност и кривица

9. Да ли је узрочност „слеп” однос између противправне радње или животног догађаја (услова) и штете (последнице)? Ради се о могућности приписивања одговорности за последнице учиниоцу за све последичне штете, тј. приписивање и свих (или неких од) оних последичних штета које проистичу из саме узрочности (одговорност заснована на узрочности у ширем значењу) или само оних које су предвиђене одн. предвидљиве (одговорност заснована на кривици).

Многи аутори сагласно констатују да узрочност нема никакве везе са кривицом. Вероватно се ту мисли на јасно појмовно разграничење које постоји. Може се проузроковати штета и без намере. Може да се деси да је штета наступила изван предвиђања и намере (тзв. последична штета). Могуће је дакле да је штета и она непосредна и она даља, посредна, посредована истим узроком, али да она није обухваћена намером, одн. предвиђањем и хтењем. У грађанским законодавствима у којима се кривица дефинише објективно, као одступање од очекиваног понашања у датој ситуацији, дакле од понашања доброг домаћина, привредника или стручњака, у том (објективном)

аспекту се појам кривице донекле „приближава“ узрочности. Наиме и узрочност, посматрана за себе је објективан појам и значи ланчани однос између радње и њених штетних дејстава. Када се узрочност разматра у кривичном праву, где је кривица у свим законодавствима дефинисана субјективно, дакле као „мање“ или „веће“ хтење радње или последице, разлике су уочљивије јер се један појам чињенично крије у свести учиниоца а други изван ње, у догађајима.

Иако се ради о различитим условима одговорности, кривицом условљена одговорност везу између два појма налази нарочито код кумулативне узрочности и то у мери расподеле одговорности, тако што коначну поделу одговорности између два услова посредованих од два различита субјекта, штетника (од којих ниједан услов по себи не би довео до штете, али заједно да) врши према степену кривице и кривицом условљеног доприноса насталој штети.

10. Улога узрочности је различита у материји субјективне грађанске деликтне одговорности у односу на објективну деликтну одговорност. Док у материји субјективне одговорности узрочна веза има само улогу услова одговорности, дотле је у материји објективне одговорности улога узрочности двострука: она је и услов и основ одговорности.

Из такве различите функције узрочности у двама врстама одговорности проистичу и практичне последице. Док у материји субјективне одговорности доминира кривица као услов и као разлог одговорности, узрочност има само помоћну функцију и увек је у „сенци“ кривице. Ради се о томе, да ли је штетник одн. неко пажљиво и савесно лице да је било у датој ситуацији, могло да предвиди ближе или даље последице свог понашања. Сходно томе, према неким правним системима, меру и обим одговорности учиниоца не одређује „слепо“ узрочност, сама по себи, већ у вези са њоме структура (нехат, намера и сл.) кривице. Осим тога, учинилац одговара само за оне штетне последице које су унутар могућности *предвиђања*,⁹ упркос томе што узрочни однос указује и на неке друге штете као мање или више адекватне или еквивалентне понашању учиниоца. При томе се не ради само о оним последицама које учинилац може сам да предвиди, већ и о последицама које трећи савестан непристрастан посматрач може да предвиди. Овде се дакле, „могућност“ предвиђања објективизира и не своди се на индивидуалну способност предвиђања самог учиниоца. Редукцију одговорности у мноштву узрока дакле врши сама кривица, али схваћена у аспекту могућности пред-

⁹ По R. Savatier-у (*Traité de la responsabilité civile en droit Français, civil, administratif, professionnel, procedural*, том II, 2. изд., Paris, Libraire de droit et de jurisprudence, Pichon et Durand-Auzias, Paris, 1951, стр. 21—22, тач. 471) ако је штета предвидљива и отклоњива све последичне штете се морају надокнадити.

виђања последица. Оваква редукција се образлаже аргументацијом да би слепо слеђење узрочности у домену последичног односа, обухватањем свих ближих и даљих последица, независно од њиховог хтења, неумерено проширила одговорност учиниоца и на оне даље последице које учинилац није имао одн. није могао имати у виду приликом предузимања противправне радње, а за које уосталом није ни сасвим извесно, да ли су последице те радње.¹⁰

Намерна кривица (намера), међутим, у упоредном праву обухвата и одговорност и за даље, удаљеније последице противправне радње, без обзира што те даље последице нису обухваћене предвидљивошћу.¹¹

Сасвим је другачија улога узрочности код објективне одговорности. Узрочност је у центру пажње ове врсте одговорности. Она је и разлог и услов одговорности. Учиниоца одговара зато што поседује опасну ствар или врши опасну делатност. Чим је штета настала у вези са опасном ствари или делатношћу претпоставља се да је штета производ такве ствари или делатности.¹² Но претпоставка узрочности код штете настале дејством опасне ствари или опасне делатности је оборива.¹³ Кривица у принципу нема никакву улогу. Одговара имаоца ствари или делатности чијим дејством је настала штета, без обзира да ли је он све предузео да спречи наступање штете. Ималац би одговарао како за оне „ближе”, тако и за оне „даље” последичне штете, које су еквивалентне услову, одн. противправној радњи. Редукција одговорности се дакле врши на оне штетне последице које су одговарајућем услову њиховог наступања еквивалентне, адекватне или типичне. Наиме ни овде не би било оправдано да се имаоца опасне ствари обавезује на снашање оних најдаљих последица.

¹⁰ У француској теорији и судској пракси постоји сагласност о томе да се одговорност своди на одређене једнаковредне околности, односно кривице које су услови штете, без којих она не би наступила. Али једна штета може произвести другу. Ове даље се не сматрају штетом која проистиче из узрочности, па пракса одбија да досуди њихову накнаду. Нпр. за штете које настају услед суицидно непредвидљивог понашања жртве саобраћајне несреће. Тако: René Savatier, *Traité de le responsabilité civil en droit Français*, том II, 2. изд., Durand-Auzias, Paris, 1951, стр. 22.

¹¹ Упор. René Savatier, *Traité de la responsabilité civil, op. cit.*, стр. 23, тач. 472.

¹² В. чл. 173. Закона о облигационим односима.

¹³ Према становишту ВСС Рев. 4206/94. од 14. септ. 1994. „кад је штета настала од опасне ствари, односно опасне делатности, узрочност се претпоставља, али се та претпоставка може оборити противдоказом”. У конкретном случају се радило о тражењу разлике између зараде и пензије због инвалидности од времена утврђивања инвалидности која је наступила после претрпљеног саобраћајног удеса. Решење надлежног органа о утврђивању инвалидности је утврдило да је инвалидност наступила услед болести, али је остало после тога нејасно, да ли је болест последица саобраћајног удеса или болести која није у узрочној вези са удесом. Суд је стао на становиште, да у случају да се докаже да је штета (болест и инвалидитет) наступила независно од дејства опасне ствари (саобраћајног удеса) захтев за накнаду разлике између пензије и зараде није основан. При томе су у ранијој парници већ расправљени и досуђени остали видови материјалне као и нематеријална штета.

11. Узрочна веза се повезује и са деликтивном способношћу у смислу утврђивања одговорности, утолико што упркос постојању узрочности нема одговорности носиоца услова ако он није способан за расуђивање. У таквом случају се примењују посебна правила о одговорности за радње другог (одговорност родитеља или старатеља одн. васпитно образовне институције за рад деликтивно неспособне малолетнике). У неким случајевима посебна правна веза је она која оправдава одговорност другог а не носиоца услова, као што је нпр. радни однос запослених у предузећу (одговорност предузећа за штету проузроковану трећем лицу од стране запосленог радника током рада или у вези са радом).

Претпоставка узрочности

12. Видели смо да претпоставка узрочности постоји у материји објективне одговорности. То правило је уведено у ЗОО-у и везује се за дејство опасне ствари или опасне делатности. Ако је штетник поседовао овакву опасну ствар или опасну делатност, узима се да је штета потекла од те ствари или делатности. Закон међутим, допушта доказивање супротног, тј. да штета није настала дејством опасне ствари или делатности. Терет доказивања обарања претпоставке узрочности код објективне одговорности закон преноси на имаоца опасне ствари.

Прекид каузалијетета (виша сила, случај, кривица оштећеног, кривица или деловање трећега лица)

13. До прекида каузалитета, а с тим у вези и до делимичног или целовитог ослобађања од одговорности долази у случајевима више силе или случаја услед кривице оштећеног или битне кривице трећег лица. Искључиво дејство више силе искључује одговорност било кога.¹⁴ У случају да је виша сила деловала паралелно са неком противправном људском радњом¹⁵ од којих сваки представља услов штете тек заједно са другим,¹⁶ — може доћи до умањења накнаде у

¹⁴ Упор. René Savatier, *Traité de la responsabilité civil en droit Français — civil, administratif, professionnel, procedural*, 2. édition, том II, Paris, Pichon et Durand-Auzias, 1951, стр. 20, тач. 470.

¹⁵ В. Dereux, *Du dommage causé par le concurs d'une délit et d'un cas fortuit, aux Lois nouvelles*, 1943, 1, 73.

¹⁶ У литератури се наводи пример узрочне конкуренције кривице и више силе баналне несреће у лову: „пушчано зрно промаши свој циљ и погоди случајног пролазника који се нашао на путу зрна. У узрочности постоји кривица ловца, његова несмо-

сразмери доприноса више силе или случаја. Ако је по среди објективна одговорност, а поред претпостављеног узрока — дејства опасне ствари или делатности је деловао истовремено или сукцесивно и неки други битан узрок који је прстигао претпостављену узрочност, или претеже, одговоран је носилац претежног узрока, а ако су узроци еквивалентни, може доћи до поделе одговорности. Нпр., ако је самоубица легао на шине, па је прегажен, адекватан је узрок гажење и одговарала би железница, међутим, претеже понашање оштећеног које би искључило или евентуално знатно умањило одговорност железнице као имаоца опасне ствари. У случају комбинације узрочне и субјективне одговорности, због кривице трећег нема редукције одштете већ се дели одговорност између имаоца опасне ствари и трећег.

III

Узрочности у контрактуалном праву

14. Одговорност за штете услед неизвршења, делимичног или неправилног извршења уговора, одн. задошћења у извршењу у континенталном праву се своди на претпоставку о узрочности: полази се од тога да је за штету одговоран онај од уговорника који је одступио од уговореног обима, квалитета, начина, места и времена извршења обавезе. Континентално право, у погледу обима одговорности признаје могућност уговорног (нпр. апстрактна штета, конкретна штета, уговорна казна, одустаница, гаранција за исправно функционисање) одн. законског одређивања висине одштете (као што су позитиван и негативан уговорни интерес, заштита од физичких недостатака). У случају непостојања уговорне клаузуле или посебних правила закона о уговорној одговорности у погледу обима важе правила о потпуности накнаде из деликтног права.

треност. Међутим, она не би проузроковала штету да жртва није прошла иза циља у време пуцања. У моменту догађања те несреће спољне околности доводе до кривице штетника иако она није узрочник штете. Међутим, то га не лишава одговорности, пошто за њега штета није била непредвидљива и неотклоњива." [...] „Ако је штета предвидљива и отклоњива, кривица је имплицитна. Све такве штете се имају надокнадити.“ „Природно ограничење узрочности постоји у случају када је кривица проузроковала штету, али се она не досуђује. Постоје најме кривице које су једноставан факт проузроковања штете неком другом лицу која се могла предвидети и отклонити. [...] Да би штета била предвидива мора да је нанета на уобичајени начин, да би се утврдило да ли се може приписати и чијој кривици. Ова идеја се квалификује као адекватан каузалитет.“ (B. René Savatier, *Traité de la responsabilité civil endroit Français*, том II, 2. изд., Durand-Auzias, Paris, стр. 20—22, тач. 470, 471; Démogue, *Obligations*, IV, no. 375; Colin, *Capitant et Julliot de la Morandière*, II, no. 225, нав. према Savatier-у, *op. cit.*, стр. 21—22).

Међутим, у англосаксонском праву, мера уговорне одговорности нема свој извор у контракту, већ (у узрочном) несавесном, неуговорном понашању. Отуда се одговорност своди само на штетне последице које објективан посматрач може да предвиди у датој околности неуговорног понашања дужника, што може и да прошири и да редукује одговорност. Али, води се рачуна и о ризику који сваки уговорник носи, одн. о томе да штета за коју се одговара буде сразмерна материјалној обавези коју дужник има из примарне уговорне обавезе. Не одговара се за штете настале услед неиспуњења које су само у случајној, удаљеној или неодређеној вези са повредом уговорне обавезе.¹⁷

У контрактуралној одговорности разликује се узрочност у материји одговорности преносиоца за *физичке недостицајке од одговорности за последичну штету* која није директно проистекла из испуњења ствари са недостицајком. Ствар је била оригинерно исправна, али је недостатак настао услед неправилног испуњења неке главне или споредне обавезе. Одговорност тада не мора да сноси преносилац, као код физичких недостатака, већ нпр. лиферант (превозник) који је учинио пропуст у превозу или обвезник амбалажирања. Одговорност може сносити и лице које је било дужно да даје стручно упутство или обавештење, а то није учинило или није учинило благовремено. Разликовање последичне штете од физичких недостатака ипак није увек једноставно. Критеријуми судске праксе су различити. Први је нпр. да ли је штета настала услед посебног и самосталног догађаја или је непосредно проузрокована недостатком ствари. У првом случају је реч о последичној контрактуралној штети, а у другом о физичким недостацима.¹⁸ Други критеријум судске праксе полази од тога од чијег одн. ког правног добра је настала штета.¹⁹ Физички недостаци су по среди ако је испоручена ствар имала недостатак, а последична је штета онда ако је она настала услед тих недостатака, оштећењем неке друге ствари.²⁰ Делимично се сматра последичном штетом недостатак ствари и онда када је штета настала услед неиспуњења уговора. Ту спадају нпр. трошкови вештачења недостатака насталих због неиспуњења или трошкови отклањања недостатака насталих услед неиспуњења.²¹

¹⁷ В. ближе, Hans-Jürgen Meyer, *Rule of Foreseeable Damage, Das Haftungsbegrenzungsprinzip für vertragliche Schadensersatzansprüche im Common Law*, Diss., München, 1986, стр. 2, 3; 1—6, 17 и др.

¹⁸ Diederichsen Uve, *Schadenersatz wegen Nichterfüllung und Ersatz von Mangelfolgeschaden*, in: *Archiv für zivilistische Praxis*, бр. 165, стр. 154; Dr. Andreas Bürgel, *Die Haftung des Verkäufers und Herstellers für Mangelvolgeschäden im englischen Recht, eine Rechtsvergleichende Untersuchung*, Diss., Regensburg, 1992, стр. 6.

¹⁹ Сав. Врховни суд Немачке — BGH Betr. 1972, 1335; BGH, *Juristen Zeitung*, 1963, стр. 696. Код потоњег је битнији начин проузроковања него врста наступеле штете.

²⁰ Bürgel Andreas, *Die Haftung des Verkäufers...*, *op. cit.*, стр. 7.

²¹ *Ibid. op. cit.*, стр. 7.

THE CAUSALITY IN THE DELICT LAW

Dr Jožef Salma

Summary

The paper considers the concept of causality in theory and practice. The cause is not natural condition of damage, but also a legally justified choice between a set of events with aim to determine essential, adequate and typical cause. These conditions may compete each other and they can be a cumulating. The function of cause is not only to point to the responsible person, but to rationalize the measure of responsibility. The author considers the presumption of causality in objective and contractual responsibility and pints out the attitude about its refute.

Key words: causality, condition, damage, guilt, responsibility.

Др Томица Делибашић

стални члан Савезног већа за прекршаје, Београд

ПОЛОЖАЈ ПРЕДУЗЕТНИКА У СВЕТЛУ НОВИХ ЗАКОНСКИХ РЕШЕЊА*

Друштвене промене које су уследиле након напуштања концепта тзв. самоуправног организованог удруженог рада и организационих форми привредног пословања које су из тог концепта произилазиле, створиле су потребу не само да се нађу решења за уређивање облика и врсте предузећа, као основних субјеката закључивања уговора у привреди и привредног пословања уопште, већ и да се нађе адекватно место и нормативно изрази правни положај физичког лица које обавља привредну делатност, односно делатност ради стицања добити. Ако ова делатност није уређена у форми привредног друштва (предузећа), она мора имати неку другу форму, јер иако се ради о физичком лицу, а не правном, оно може обављати одређену делатност која долази у домен привредне делатности, а таквом делатношћу не може се бавити свако физичко лице. Сада се све више у законодавству и пракси прихвата појам предузетника, односно предузетништва, који појам има не само правно већ и економско значење. Нас овде интересује појам предузетника као правни појам, као субјект привредне делатности у организационоправном смислу, а не појам који може значити иноваторство, планскоменаџерску предузимљивост и сл. Одмах треба нагласити да појам предузетника као субјекта пословања прихвата Закон о предузећима из 1996. године, но тада је тај појам већ био присутан у нашем законодавству, савезном и републичком, али то не значи да су сасвим јасна и решена чак ни основна концепцијска питања односа ових законодавстава по наведеном питању, те да нису могући одређени спорови и дилеме.

* Рад примљен: 31. III 1997.

То је био мотив аутора, да се у једном краћем излагању позабави овим питањем, да се баци један ретроспективан поглед на еволуцију ових питања у нашем праву, затим упореде нека законска решења и анализирају поједини спорови.

Предузетник као физичко лице и његов положај нарочито су значајни у време приватизације друштвене својине, али и када приватна предузећа, па и радње, које су до сада постојале треба трансформисати у организационе форме које предвиђа нови Закон о предузећима, или пак предузетнике према републичким прописима.

Ова питања су имала други значај и домашај у време када је друштвена својина била доминантан облик и подлога привредног пословања, а приватни сектор строго ограничен, но и у ранијем периоду је посвећивана знатна пажња регулационој положаја пре свега занатлија и њихових радњи, па ће о томе претходно бити нешто речи.

Општи закон о занатству из 1949. године први је пропис који је после II светског рата код нас регулационо односе у занатству, али га већ 1954. године замењује Уредба о занатским радњама и занатским предузећима, која је била савезни пропис са законском снагом, а постојало је и републичко законодавство, што је све, како се наглашавало, требало да укључи занатство у социјалистичку изградњу, али занатство није било препуштено приватном сектору, односно физичким лицима, већ су значајну улогу имале државне занатске радње и радионице, те ове радионице у друштвеној својини.¹ Након доношења Закона о удруженом раду републике су, полазећи од члана 301. тог закона, донеле прописе о занатским задругама, а тада се употребљава један рогобатан назив и говори да радни људи који обављају занатску делатност личним радом средствима у својини грађана могу свој рад и средства удружити у занатску задругу. Овакав концепт, практично нужног удруживања, није допринео развоју занатства. Напротив. Заједнички и индивидуални рад у занатској задрузи, управљање процесом рада и учешће у заједнички оствареној добити, били су оптерећени хипотеком обавезног укључивања у тзв. систем удруженог рада о чему је говорило читаво законодавство тога периода.

Закон о предузећима из 1988. године први је савезни пропис који се враћа положају радног човека који самостално обавља делатност личним радом, па у члану 141. каже само то да он може основати радњу ради обављања привредне делатности, у складу са законом, очигледно упућујући на републичко законодавство. Занимљиво

¹ Према материјалу Савезне народне скупштине „Стање и проблеми развоја занатства”, из 1961. године, примећена је изразита тенденција опадања приватних занатских радњи, а иначе је вршена политика контроле и ограничења приватног сектора.

је да је овај пропис предвиђао да радња може имати статус правног лица, али није одредио услове за стицање тог својства, па се радило о једном недовољно јасном и недореченом решењу. Полазећи од тога, Закон о личном раду („Сл. гласник СР Србије”, бр 54/89), говори о томе да радњу оснива „радни човек”, а да оснивач радње оснива радњу са статусом правног лица ако запошљава више од десет радника, те да заједничка радња такође има статус правног лица. Ове одредбе су брисане законским изменама из децембра 1955. године,² а иначе се радило о решењу без нарочитог практичног значаја, ако из даљих одредби произилази да скоро исти положај има ова радња и она која нема статус правног лица. Истина, раздвојена је била имовина радње са статусом правног лица и имовина оснивача, радња са статусом правног лица је одговарала за обавезе својом имовином, а уређен је био и случај стварања привада привредног идентитета са радњом.

Закон о облигационим односима, још и пре ових прописа, дакле 1978. године, у члану 25. када полази од принципа јединства облигационих односа, односно да се одредбе овог закона које се односе на уговоре примењују на све врсте уговора, осим ако за уговоре у привреди није изричито друкчије одређено, каже и следеће: „уговори у привреди су, у смислу овог закона, уговори које предузећа и друга правна лица која обављају привредну делатност, као и имаоци радњи и други појединци који у виду регистрованог занимања обављају неку привредну делатност закључују међу собом у обављању делатности које сачињавају предмете њиховог пословања или су у вези са тим делатностима.” Дакле, као субјекти привредних уговора имају се у виду имаоци радњи и други појединци, али је потребно да је у питању регистровано занимање у виду привредне делатности. Без обзира на ову одредбу, привредна делатност физичких лица није третирана као регулатива савезне државе, већ се ово питање „утапало” у регулативу тзв. личног рада и уопште приватног сектора, а у оквиру тога и питање занатства, које, ако се не подводи под појам привредне делатности, неспорно спада у републичку надлежност.

Републике су имале своје законе о личном раду, како су називале самостално обављање привредних делатности од стране радних људи, док 1995. године доносе³ посебне прописе у којима у ову материју уносе новину да уводе категорију „приватног предузетника” (у том смислу је измењен и назив српског закона и он се сада зове Закон о приватним предузетницима, док Црна Гора има Закон

² „Сл. гласник РС”, бр. 53/95. Занимљиво је да према француској уредби из 1976. године у занатској радњи може бити запослено највише десет радника.

³ Закон о изменама и допунама Закона о личном раду („Сл. гласник РС”, бр. 53/95), а затим се доноси и Закон о дјелатности предузетника („Сл. лист РСГ”, бр. 43/95).

о дјелатности предузетника).⁴ Приватни предузетник, у смислу ових прописа, јесте физичко лице које, ради стицања добити, оснива радњу и самостално обавља делатност, а делатности су оне које су утврђене савезним прописима о класификацији делатности, али и уметнички и стари занати и послови домаће радиности. Док је раније постојао, у закону побројан, опис привредних делатности и послова у којима радни људи нису могли оснивати радње и приватна предузећа, сада се прописује (види чл. 32 српског закона) да предузетник може да обавља сваку делатност, осим делатности за коју је посебним законом прописано да је не може обављати радња. Постоје и делатности где надлежни органи могу предузетницима издати одобрење за обављање делатности. Више се не говори о „радном човеку”, већ „физичком лицу” које има статус предузетника.

Што се тиче савезног законодавства, година 1995. је такође карактеристична по увођењу предузетника у област девизног пословања и платног промета са иностранством. Закон о девизном пословању који је објављен у „Сл. листу СРЈ” бр. 12/95, а који регулише начин плаћања и наплаћивања у пословању са иностранством и друго девизно пословање, дакле регулише једну врло важну, значајну и осетљиву материју, најрадикалнији је пропис по питању потпуног изједначења правног статуса предузећа, односно правног лица и предузетништва. Овај закон у свему изједначава правно лице и предузетника, јер сва права и обавезе које има правно лице има и предузетник. Закон нигде не говори о неком праву правног лица, а да уједно то право не да и предузетнику. Увек се каже: „правно лице и предузетник”, затим: „домаћа правна лица и предузетници”, „правно лице, односно предузетник”. Тако плаћања и наплаћивања по обављању послова са иностранством правно лице и предузетник врше преко банке овлашћене за послове са иностранством, могу уложити девизе у обављање привредних делатности са иностранством, дужни су да у одређеном року наплате извезену робу и услуге, могу извозити и увозити робу и услуге по основу уговора о дугорочној производној кооперацији и уговорити плаћање и наплаћивање са страним лицима преко контокорентног рачуна, с правом пребијања дуговања и потраживања, затим правно лице и предузетник могу изводити инвестиционе радове у иностранству и за те потребе користити девизе које потичу из законом побројаних извора, када врше услуге

⁴ Пре ових закона постојали су Закон о обављању привредних делатности самосталним личним радом средствима у својини грађана („Сл. гласник СРС”, бр. 27/88. и 37/88) и Закон о обављању привредних дјелатности личним радом и средствима у својини грађана („Сл. лист РСГ”, бр. 17/89. и 23/89). Својевремено је Савезно извршно веће донело Одлуку о образовању агенције за мала и средња предузећа и развој предузетништва („Сл. лист СФРЈ”, бр. 26/90), са циљем реструктурирања привреде стварањем малих и средњих предузећа и развојем предузетништва. Појам предузетништва овде је економска категорија и везује се за правна, а не физичка лица, но како је ствар остала у домену идеје није јасно о ком виду се предузетништва ради.

у међународном робном и путничком промету и ПТТ саобраћају, дужни су да Народној банци Југославије у одређеним случајевима достављају извештаје о промету и стању средстава на рачунима код банака у иностранству; дужни су да воде евиденцију о сваком закљученом спољнотрговинском послу и кредитном послу с иностранством итд. Сви подзаконски акти, донети на основу овог закона, било да их доноси савезна влада или Народна банка Југославије, такође стављају у исту раван правно лице и предузетника, наравно полазећи од законског аспекта о ком је било речи. У том смислу су Одлука о начину вршења платног промета са иностранством,⁵ Одлука о условима под којима се може одобрити пребијање дуговања и потраживања са иностранством,⁶ Одлука о условима под којима се може одобрити држање девиза на рачуну у иностранству,⁷ Одлука о условима под којима се може одобрити наплаћивање у ефективном страном новцу,⁸ Одлука о условима под којима се може одобрити продужење рока наплате извезене робе и извршених услуга,⁹ Одлука о држању девиза на девизним рачунима код овлашћене банке,¹⁰ Одлука о наменама за које се плаћање према иностранству врши преко банке овлашћене за послове са иностранством.¹¹ Следствено томе и Одлука о условима и начину обављања девизне документарне контроле¹² полази од тога да „предузећа, друга правна лица и предузетници (у даљем тексту: предузећа)” која обављају спољнотрговински промет дужни су да филијали Народне банке Југославије поднесу одређену документацију, која је не само од значаја за девизну документарну контролу, већ без ње није могуће извршити промет о којем је реч, пошто се траже одређене сагласности, одобрења, потврде. Занимљиво је да се у овом пропису, како се види, предузетник не само изједначава, већ и назива предузећем, па то може створити утисак да се нема у виду приватни предузетник, тј. физичко лице у смислу републичких прописа, већ можда нека друга категорија субјективитета. До доношења ових прописа чак није био ни дефинисан појам предузетника, тај појам нису познавали републички закони о личном раду, као што је то сада случај. Закон о девизном пословању и не труди се да одреди појам предузетника, иако је он бар тада био сасвим нов појам, али врло храбро ставља знак једнакости између предузећа и предузетника. То чини по питању права и обавеза и уопште статуса у спољнотрговинском и девизном пословању, а цитирана одлука која и формално предузетника назива предузећем са-

⁵ „Сл. лист СРЈ”, бр. 20/95.

⁶ „Сл. лист СРЈ”, бр. 28/95.

⁷ „Сл. лист СРЈ”, бр. 28/95.

⁸ „Сл. лист СРЈ”, бр. 28/95.

⁹ „Сл. лист СРЈ”, бр. 28/95.

¹⁰ „Сл. лист СРЈ”, бр. 17/95.

¹¹ „Сл. лист СРЈ”, бр. 27/95.

¹² „Сл. лист СРЈ”, бр. 23/95.

мо је по овом питању законодавнотехнички несавршена, боље рећи лоша, јер се нема у виду да је предузетник заиста предузеће и то никако не може бити законски смисао. То се види из одредбе која говори о обавези предузећа да достави извод из јединственог регистра матичних бројева предузећа који се води код надлежног републичког, односно покрајинског органа за статистику, док се уједно каже да изузетно од ове одредбе, предузетници подносе фотокопију решења о упису у евиденцију надлежног општинског органа. Очито се има у виду приватни предузетник регистрован по републичким прописима, односно предузетник уписан у регистар радњи, али како регистар спољнотрговинских субјеката води суд,¹³ извршено је „премошћавање” и наведено да предузетник подноси решење о упису у регистар радњи. Овакав искорак Закона о девизном пословању, на изванредан начин смео, ипак може бити исхитрен, не само са разлога што у овој важној области уводи једну нову категорију и субјект пословања, а без било ког разграничења са положајем предузећа, омогућавајући предузетнику да врши било који вид спољнотрговинског промета и девизног пословања са иностранством, без обзира што је он регистрован као радња. Можда ће даљи друштвени развој показати да за ово решење има оправдања, али за сада све мора да се креће у оквирима Закона о спољнотрговинском пословању из 1992. године,¹⁴ који закон, наспрот дотадашњим законским решењима за спољнотрговински промет не смеју вршити физичка лица, у члану 4. каже да спољнотрговински промет може за потребе своје делатности обављати домаће физичко лице које обавља привредну делатност ако је уписано у регистар код надлежних органа у складу са овим законом. Ту је и одредба члана 87. истог закона да домаће физичко лице из члана 4. цитираног закона може, у складу са прописаним облицима извоза и увоза у оквиру регистроване делатности обављати спољнотрговинско пословање за своје потребе (извоз сопствених производа и услуга, увоз за сопствену производњу и услуге, кооперација, инвестициони радови и др.). Нагласак је на томе да се ради о пословању за своје потребе и не би ове одредбе требало мењати, осим што би могло да се наведе да се ради о предузетнику. Могао би се једино евентуално изменити члан 9. и навести да предузетник може извршити посао спољнотрговинског промета, ван сво-

¹³ Члан 63. Уредбе о упису у судски регистар („Сл. лист СРЈ”, бр. 1/97) каже „судски регистар послова спољнотрговинског промета”, што није сасвим адекватно, јер се не ради о регистру послова тј. њиховој класификацији, већ пре регистру субјеката овлашћених за овај промет. Раније је била на снази Уредба о упису у судски регистар предузећа и других правних лица која обављају привредну делатност („Сл. лист СРЈ”, бр. 74/90). Дакле, у регистар су могла бити уписана само правна лица, што се види већ из назива прописа, па тај назив није могао бити задржан када се у судски регистар могу уписивати и предузетници.

¹⁴ „Сл. лист СРЈ”, бр. 46/92, 49/92, 16/93, 24/94. и 28/96.

је регистроване делатности, само на основу одобрења савезног органа надлежног за економске односе са иностранством.¹⁵

Одлука о начину вршења платног промета са иностранством из 1995. године,¹⁶ а која регулише платни промет који се врши преко рачуна домаћих банака у иностранству и преко рачуна страних банака и других страних лица у Југославији, као и са девизних рачуна на којима се држе девизе у складу са Законом о девизном пословању, ни у чему не раздваја правно лице и предузетника.

Тек после овога следи доношење републичких закона о „приватним предузетницима” (српски) односно „дјелатности предузетника” (црногорски), па и доношење Закона о предузећима¹⁷ који одмах у првом члану говори о предузећу и предузетнику, да би након појмовног одређивања разрадио проблематику предузећа, а предузетнику посветио релативно мало простора. Када говори о субјектима уписа, у члану 96. предвиђа да се у регистар који води надлежни суд уписује не само предузеће, већ и предузетник који оствари годишњи приход у износу од 200.000 САД долара у динарској противвредности, а иначе се уписује у регистар који се води по републичким прописима. Ако се, дакле, говори о предузетнику у смислу овог савезног прописа, има се у виду предузетник уписан у регистар у који су уписана предузећа. Да ли ће бити уписан у тај регистар, зависи од висине годишњег прихода. Дакле, има се у виду велики предузетник, за разлику од ситног предузетника, што је слично системима који разликују велике и омање (непотпуне) трговце. Није непознато да се на овај начин диференцирају радње предузетника, односно трговачке (занатске и друге) радње. У нашим данашњим условима наведени износ годишњег прихода је довољно велик да већину предузетника чини омањим, односно осредњим, а они су упућени на регистрацију по републичким прописима. У смислу других савезних прописа, па и Закона о девизном пословању, предузетник је не само онај регистрован по савезним прописима, већ и републичким прописима, дакле предузетник уопште. Ако се то има у виду, онда се релативизује значај чињенице да ли је или не предузетник регистрован код суда, односно у регистар где су уписана предузећа. Годишњи приход може бити варијабилан, па отуда решење да уколико предузетник који је уписан у регистар који води надлежни суд не оствари у некој години наведени приход може остати уписан у том регистру. Из закона се може закључити да предузетник уписан у регистар по републичком закону који оствари годишњи приход већи од 200.000 САД долара мора да се пререгиструје и упише у регистар који води надлежни суд. Квалитативне разлике у појму

¹⁵ У овом члану прописано је наведено одобрење за поједине субјекте, за извршење појединачног спољнотрговинског посла тог субјекта, а који није уписан у регистар за обављање спољнотрговинског промета. Не помиње се та могућност за физичко лице, односно предузетника.

¹⁶ „Сл. лист СРЈ”, бр. 20/95.

¹⁷ „Сл. лист СРЈ”, бр. 29/96.

предузетника нема, без обзира у који је регистар уписан. Ово може имати за последицу да се губи разлика између предузетника као привредног субјекта и занатлије, што не значи да републички закони не могу занатству посветити посебну пажњу, пореском и другом политиком стимулисати поједине ретке и друштвено потребне занате, код којих долази до изражаја лично умеће и инвентивност. Ипак, остаје за размишљање, да ли је требало законски разликовати предузетника и занатлију, па предузетника рецимо регулисати савезним прописом, свеобухватно и у целости, а занатске и сличне делатности препустити републичком законодавству. Овако смо у ситуацији да је предузетништво ствар регулативе савезних и републичких прописа, а да при том нема јасних тачки разграничења чак ни по питању надлежности. Ако се има у виду делатност тзв. ситних предузетника, не може се прихватити да све то буде ствар савезне регулативе, а још мање да сва та питања буду укључена у Закон о предузећима. Нелогично је ипак решење да предузетник који је уписан у регистар код општинског органа обавља послове спољнотрговинског промета ради стицања добити, једнако као и предузеће уписано у судски регистар послова спољнотрговинског промета и предузетник уписан у тај регистар. Према члану 63. Уредбе о упису у судски регистар¹⁸ уз пријаву за упис у судски регистар спољнотрговинског промета прилажу се: акт о оснивању, односно статут субјекта уписа којим се утврђује вршење послова спољнотрговинског промета као и услови које мора да испуњава лице за заступање у тим пословима и границе њихових овлашћења; оверен потпис лица овлашћеног за заступање у пословима спољнотрговинског промета. Када предузетник подноси пријаву за упис у судски регистар који се води по овој Уредби, према члану 24. прилаже: пријаву у писменом облику; оверен потпис лица овлашћеног за заступање; доказ о основу коришћења пословног простора у коме је седиште предузетника; друге исправе прописане законом. Очито се мисли на републички закон. Има и делатности предузетника за које се не тражи пословни простор, па испада да се тај предузетник не може уписати у судски регистар, већ само у регистар који води надлежни општински орган.

Закон о предузећима има једну, у члану 104. за предузетнике (увек се мисли на оне из члана 96) упућујућу одредбу, да се одредбе Дела првог (Заједничке одредбе) овог закона сходно примењују на предузетника, ако законом (не каже се овим, па се мисли на закон уопште, дакле и републички закон) није друкчије одређено. Сходна примена закона не значи директну и стриктну примену, већ једно „прилагођавање” одредби о предузећима овом субјекту привредног пословања, а таква примена у пракси није најсретније решење, пошто садржи једну неминовну дозу неодређености и може бити производ могућих спорова.

Када је у питању престанак субјеката који обављају делатност ради стицања добити (предузећа и предузетници), Закон се опреде-

¹⁸ „Сл. лист СРЈ”, бр. 1/97.

лио да посебно регулише престанак предузећа (члан 100), а посебно престанак обављања делатности предузетника (члан 101), те да не предвиди могућност да предузетник престаје стечајем. Иако има основа за размишљање да је и у овом случају било могућности да се предвиди тзв. грађански стечај, јер није добро решење да делатност предузетника престаје писменом одјавом и да се не расправи питање дуговања и равномерног намирења поверилаца, да се законодавац евентуално определио за супротно решење, домашјај тих одредби би био минимизиран и чак би могао изазвати нејасноће због ограниченог домета савезне регулативе по питању регулисања статуса предузетника.

Закон о радним односима Србије, донет крајем 1996. године,¹⁹ у члану 128. прописује обавезу заснивања радног односа за одређене субјекте привредног пословања, и то да су предузећа, као и угоститељске и трговинске радње које обављају делатност у насељеним местима која су седишта општина, односно градова, дужни да имају најмање два лица у радном односу на неодређено време са пуним радним временом и то рачунајући и оснивача предузећа, односно радње. Није спорно да је законодавац могао ово да пропише за угоститељске и трговинске радње, али је спорно са становишта разграничења савезне и републичке надлежности, прописивање овакве обавезе за предузећа. Друго је питање што ово за предузеће није веће ограничење, имајући у виду да се ради о броју од два радника рачунајући и оснивача, али није логично ни да исто ограничење ове врсте важи за радње предузетника. Предузетник може бити мали привредник, па и инокосан, а код угоститељских и трговинских радњи има смисла наведено прописивање, имајући у виду природу делатности о којој је реч.

Закон о предузећима покреће још једно занимљиво питање, са аспекта казненог права, и то питање да ли предузетник може бити одговоран за привредни преступ. Закон се у ствари о томе изјаснио у члану 441. предвидевши да предузетник одговара за привредне преступе и прекршаје, као и предузеће, али дилема остаје с обзиром да се ради о новини и практично у законима за сада усамљеном решењу. За оне који се баве казним правом ово је значајна новина, јер се један субјект који нема статус правног лица третира као субјект одговорности за привредни преступ. Предузетник је физичко а не правно лице, без обзира што као и предузеће обавља исте делатности, ради стицања добити. Он истина може учинити радње које чине и предузећа, па се отвара питање како то регулисати,²⁰ али је отво-

¹⁹ „Сл. гласник РС”, бр. 55/96.

²⁰ Тако према важећем Закону о систему друштвене контроле цена, који тек треба ускладити са Уставом, прописује се обавеза за предузеће, али и друге учеснике у производњи, вршењу услуга и промету производа да достављају обавештење о ценама ради праћења, но у казненој одредби је прописана само казнена одговорност за

рено правнотеоријско питање привреднопреступне одговорности предузетника. Није спорно да предузетник може одговарати за прекршај, али је спорна његова привреднопреступна одговорност. Предузеће и друго правно лице може одговарати за привредни преступ и прекршај, а увек постоји одговорност правног и одговорног лица. За предузетника се у овом случају (члан 441. став 1. Закона) прописује одговорност за привредни преступ, али нема посебне одговорности предузетника и његовог одговорног лица. Ово зато што се предузетник третира као један субјект, физичко лице, мада када он има запослене раднике, а кажњиву радњу учини запослено лице које није власник радње, поставља се и питање треба ли за то да одговара само власник радње. Како се говори о одговорности „предузетника”, испада да одговорно лице које није власник радње не потпада под тај појам, али се онда поставља питање субјективне одговорности власника за радње запосленог лица. Дакле, чим се ради о радњи која има запослене, поред власника радње, питање је још актуелније.

Полазећи од досадашњег општепознатог система да за привредни преступ одговарају само правна лица, неки су склони тумачењу да је одредба члана 441. став 1. Закона о предузећима, која предвиђа да предузетник одговара за привредни преступ, техничка грешка, а ово тим пре што предузетник не може учинити радње из члана 439. став 1. овог закона. Ипак треба имати у виду раније помињану одредбу члана 104, да се заједничке одредбе (чл. 1—104) односе сходно и на предузетника, „ако законом није друкчије прописано”, што значи да на тај начин предузетника може да тангира један број радњи из члана 439. став 1. наведеног закона. Нисам склон зато поверовати да се ради о грешци, а да ли је законодавац ово питање довољно проучио и имао у виду све аспекте проблема нисам сигуран. Ово тим пре што су стручњаци који се баве привреднопреступним правом били затечени овим законским решењем, па га за сада нико није у литератури ни коментарисао. Лично сматрам да треба „веровати” законодавцу, те имати у виду да предузетник није „обично” физичко лице,²¹ да је то практично један квазиправни субјективитет, непотпуно правно лице које има фирму и предмет пословања сличан привредном друштву.

предузеће, а не и радњу, односно предузетника, ради чега је Савезно веће за прекршаје укинуло првостепено решење (ПЖТ бр. 25/95 од 10. 12. 1996). Закон о трговини пак познаје свеобухватни појам „трговац”, па ово питање тамо није спорно, али казнена одговорност није диференцирана полазећи од врсте субјекта одговорности и његове економске снаге, већ је иста забрањена казна за предузеће и радњу, односно предузетника, што опет није исправно решење.

²¹ Занимљиво је да је Закон о личном раду Србије, до измена и допуна из „Сл. гласник РС”, бр. 53/95, предвиђао не само да радња која има више од десет радника и има статус правног лица одговара за привредни преступ (члан 35), али су наведеним законским изменама укинуте не само одредбе о радњи као правном лицу (члан 6), већ и члан о одговорности за привредни преступ радње са статусом правног лица.

Оно што је неспорно то је да предузетнику треба наћи место у систему казненог права, да се не може казнено изједначавати са обичним физичким лицем, односно појединцем, бити иста запрећена казна, нарочито ако се на неким секторима у материјалноправном смислу изједначава пословање предузећа и предузетника, како то чини рецимо Закон о девизном пословању. Но овај закон не говори о привреднопреступној одговорности предузетника, али ако предузетник учини радње за које правно лице одговара за привредни преступ, предузетник тада чини и одговоран је за прекршај, а не привредни преступ (члан 123). Систем да предузетник који учини радње које су за правно лице кажњиве као привредни преступ чини прекршај прихватили су и неки други закони.²² То је решење које као друга могућност парира решењу из Закона о предузећима.

Мора се имати у виду, када се ово разматра, досадашња концепција Закона о привредним преступима који тек треба ускладити са Уставом, јер ако се остане на концепцији тог закона да за привредни преступ одговара правно и одговорно лице у правном лицу, онда би са тиме била у супротности цитирана одредба члана 441. став 1. Закона о предузећима која говори о одговорности предузетника за привредни преступ. У сваком случају законска решења треба ускладити независно од тог који ће концепт превагнути.

Наведено говори да је положај предузетника, као привредног субјекта, значајан за развој пословног права, али и сугурност промета, да је то питање регулисано недовољно усклађеним савезним и републичким законодавством, па да су поједина законска решења донела доста нејасноће, те да ће бити потребан даљи напор законодавства, теорије и праксе да се расправе спорна питања и дође до задовољавајућих решења. Иако наше право не познаје појам трговца, под који појам би се подводило физичко лице које обавља привредну делатност (у упоредном праву се под овај појам подводе не само трговачка друштва, већ и трговци појединци), предузетник је по свом положају у правном промету аналоган појму трговца појединца из упоредног права. Треба поздравити опредељење нашег законодавца да предузетника третира као субјект пословног права који није спутан у својој делатности, већ му се дају могућности да слободно послује на тржишту, а даљи развој права ће показати која решења треба дограђивати.

²² Тако члан 51. став 1. Закона о стандардизацији, али он говори о одговорности предузетника и другог физичког лица ако почини неку од радњи која је кажњива као привредни преступ, те члан 149. Закона о осигурању имовине и лица који говори о одговорности предузетника или другог појединца по истом основу (објављени у „Сл. лист СРЈ”, бр. 30/96). Слично члан 50. Закона о заштити од јонизујућих зрачења, те члан 35. Закона о производњи и промету опојних дрога (оба у „Сл. листу СРЈ”, бр. 46/96), с тим што они издвајају радње које може учинити предузетник од оних које се на њега не односе.

Др Никола Ворџић
адвокат у пензији, Нови Сад

УКЛАЊАЊЕ (СПРЕЧАВАЊЕ) ПРАВОМОЋНОСТИ ЖАЛБОМ ТРЕЋЕГ ЛИЦА (УМЕШАЧА)

*(Коментар једне одлуке)**

Према решењу Окружног суда у Ср. М. бр. Гж. 757/96 од 16. јула 1996. године „Жалба умешача се уважава и пресуда Општинског суда у Ш. бр. П. 96/87. од 19. јула 1994. године се укида и предмет враћа првостепеном суду на поновно расправљање и одлучивање”.

Из образложења овог решења се може видети да је укинута пресудом одбијен тужбени захтев тужиље којим је тражила да се утврди да је она (Општина) носилац права коришћења дела некретнине (поближе означене у изреци побијане пресуде првостепеног суда), те да су тужени (П. С. и П. М.) дужни да јој исте предају у посед, без икаквих услова и ограничења.

Против пресуде првостепеног суда жали се (само) умешач (на страни тужиље) из свих у закону предвиђених разлога, са предлогом да се побијана пресуда преиначи и тужбени захтев усвоји или да се побијана пресуда укине и предмет врати првостепеном суду на поновно расправљање и одлучивање.

Тужиља се (накнадно) на позив другостепеног суда (првостепени суд је жалбу умешача одбацио као недозвољену) да се изјасни о жалби умешача, сагласила се наводима жалбе умешача и истој се „придружила”, док су тужени доставили одговор на жалбу, са предлогом да се жалба одбије а првостепена пресуда потврди.

* Рад примљен: 6. VI 1997.

Испитујући побијану одлуку, цели спис и наводе жалбе умешача (обичан, споредни умешач), другостепени суд „налази да није било основа да се тужбени захтев одбије из разлога из којег је то учинио првостепени суд”. У првом реду због тога што „с обзиром на чињеничне наводе тужбе и садржај списка првостепени суд је судио по неправилно постављеном тужбеном захтеву, због чега је закључио погрешно да тужиља није активно легитимисана за подношење тужбе”.

У изношењу ближих разлога у том правцу, другостепени суд (in extenso) налази да је „суштина спора у власничкој тужби, јер су спорне некретнине и биле (раније — примедба Н. В.) уписане као друштвена својина, дакле да већ из самих навода тужбе следи да је захтев тужбе уствари утврђивање права својине, па је тужбени захтев требало тако и одредити. Свакако да Општина као носилац права друштвене својине сигурно је активно легитимисана да захтева заштиту исте, а уз њу обзиром да се у конкретном случају тражи и предаја поседа, свакако да је потребно да буде и корисник права коришћења”.

Без претензија на потпуност и дефинитивност анализе свих аспеката ове ствари, већ у најкраћем осврту на изнете главније премисе одлуке другостепеног суда, може да се истакне више дилема, примедби и оспоравања. Али и одмах наговести (прејудицира) крајњи закључак: спорно решење а *prima vista* (тако како је дато) није довољно утемељено и без ослонца је у закону и праву.

У првом реду, са гледишта процесног права.

Преламано кроз ту призму (процесно право), за сврхе ових излагања, два су главна питања. Прво, дејство жалбе умешача, ако странка којој се придружио не уложи или пропусти рок за улагање жалбе. Друго, однос (положај) суда према тужбеном захтеву.

(I)

Како је познато, обичан (споредни) умешач је треће лице које се придружује једној од странака у парници, да би (а) контролисао њену процесну делатност, и (б) да јој помогне да у спору победи. Учешће у туђем спору, при том, припада као право само ако трећи има актуелан правни интерес да у парници победи странка којој се придружује. То ће бити онда, ако одлука (пресуда) у текућем спору (посредно или непосредно) има утицаја на његову правну ситуацију.

Исто тако, није спорно да умешач није странка: он није носилац самосталног захтева за пружање правне заштите. Он је, додуше, помагач странке којој се придружио, али штити свој правни интерес. Ако на то не упућује природа спорног правног односа или посебан закон, не припада му ни положај супарничара.

Умешач, даље, није ни заступник странке којој се придружио. Он иступа (предузима парничне радње) у своје име и ради заштите свог интереса.

Странка којој се споредни умешач придружио може, *vice versa* томе, (у принципу већ) парализати радње умешача, између осталог, ако им се изричито противи или, ако су оне (радње умешача) у супротности са радњама саме странке.

Важно је, најзад, напоменути да претпоставке за споредну интервенцију спадају у *ius cogens*. Суд о њима мора (*ex offio*) водити рачуна у току целог поступка.

У даљој интерпретацији положаја споредног умешача, од интереса за питање о коме је реч, јесте да се њему (споредном умешачу) ништа (осим трошкова) не може досудити, нити се он може осудити, што је на неки начин битна одредница.

У складу са тим, није у делокругу споредног умешача и његових овлашћења да предузима парничне радње којима се располаже спорним предметом (захтевом). Он се не може ни саслушати као странка: евентуално као сведок.

Споредни (обичан) умешач не може мењати (променити) обим правног спора. Он не може проширити, ограничити, променити (речју: преиначити) тужбено тражење. Битно је правило процесног права да споредни умешач не може предузимати никакве диспозитивне радње које се тичу спорног предмета односно, тужбеног захтева (одрицање, повлачење, признање, склапање поравнања).

Коначно, да би се макар само битне контуре скице положаја умешача (у парници) подробније одредиле, неопходно за извођење темељног закључка, остаје да се каже још и ово.

Упркос споредне интервенције, пресуда може гласити само на име странке. Она се у писменом отпрамку доставља странци: умешачу само ако су му досуђени трошкови. Њему (умешачу) рок за улагање жалбе тече од тренутка, када је пресуда уручена странци. Није, шта више, прописано ни да се у преамбули пресуде (уопште) именује и споредни умешач.

Опште је законско правило да против пресуде донете у првом степену, странке могу изјавити жалбу у строгом (законском) року, од дана уручења (достављања) преписа пресуде. Благовремено изјављена (дозвољена) жалба спречава да пресуда постане правоснажна у делу који се жалбом побија.

Судска пракса стоји на становишту да, пропуштање правног лека (жалбе) од стране странке којој се умешач придружио, не спречава споредног умешача да га он истакне. Али, само за случај ако се странка којој се придружио није одрекла правног лека. Благовремена и уредно уложена жалба од стране умешача, сматра се, важи и за странку, али она губи дејство ако је странка повуче. *Dominus litis* је (у крајњој линији) ипак и само странка.

Управо је овде место за напомену да је прва претпоставка за допуштивост споредне интервенције да постоји пред судом једна спорна ствар (парница) између других лица, у току. Наслоњено на то не остаје друго до да се заузме став да, ако поднесак умешача и одговара формалним условима, суд ће ипак морати да такву „жалбу” одбаци, ако спор не постоји или је престао да постоји, ако је истеком рока за жалбу правоснажно окончан. Потпуно је стога овде без сврхе (није утемељено у закону) настојање другостепеног суда да (in concreto) ипак прибави важност обрнутом дејству „жалбе” умешача, накнадном изјавом странке да се жалби умешача (упркос околностима случаја) придружује.

Било како било, чак и ако се in abstracto (са свим резервама и ризицима сумње) и призна право умешача на „самосталну” жалбу, у ситуацији кад странка (којој се придружио) пропусти (поготово свесно и вољно) рок за улагање правног лека, његова жалба овде (in concreto) нема, кроз призму оног што следи никакво релевантно значење и правно дејство.

Оно што је другостепени суд, наиме, изгубио из вида јесте да ниједна од странака није уложила жалбу, што битно мења изглед и садржај целог питања.

У том контексту питања, (наслоњено на закон) не може да се мимоиђе да: ако обе странке у законском року не уложе жалбу или, пропусте (преклузивни) рок за њено улагање, одлука (пресуда) првостепеног суда постаје правоснажна, како формално, тако и материјално (објективно).

Не треба ни подсећати да парничне радње производе процесне последице чим су предузете; пропуштање — истеком рока.

Првостепена пресуда постаје, при том, за одређену странку правомоћна оног тренутка када она, у законском року, против ње не поднесе правни лек (жалбу). За обе: кад странкама које имају право на жалбу истекне рок за улагање жалбе, а ниједна од њих (у том соку) жалбу не уложи.

Оно што у вези са тим може (у неколико) бити спорно јесте питање наступања правомоћности?

Питање је у томе да ли правомоћност пресуде (за овај случај) наступа (настаје) за обе странке истовремено, моментом и фактом, када се испуне одговарајуће процесне претпоставке у односу на обе странке, или: подељено (у различито време) за сваку од њих.

Или се (друго гледиште) има применити став да правоснажност наступа за сваку странку у време када се за њу стекну услови (формална правоснажност), да би материјална правомоћност настала тек наступањем формалне правоснажности према обема.

Ова дистинкција (иако принципијелна) је за питање о коме је овде (in concreto) реч ипак нијансијелна, без битног утицаја на крајње решење.

Поготову ако је извесно да је правомоћност, према изложеним критеријумима (и једном и другом) наступила пре но што је другостепени суд одлучивао „по жалби умешача”. Она је већ пре тога и изван тога постала (била) беспредметна и недозвољена, како је правилно судио првостепени суд, када ју је одбацио.

Правомоћност пресуде првостепеног суда (једнако окончању поступка) искључује могућност да се она (пресуда), на основу жалбе умешача (и када је уложена у законском року) укида и преиначује. Жалба (по себи и за себе) није и не може (већ у начелу) да буде или да има дејство инструмента уклањања правомоћности.

Уклањање правомоћности може наступити само у резултату ванредног правног лека (ревизија, обнова поступка и др.).

Према томе (и без даљег и подробнијег образложења) показује се довољно уверљивим закључак да није, ни правилно, ни законито судио другостепени суд, када је (у околностима случаја) с позивом на жалбу умешача, укинуо пресуду првостепеног суда и предмет вратио на поновно расправљање и одлучивање. То је једно.

(II)

Друго: у даљој анализи темељних ставова решења другостепеног суда у питању, појављује се, са процесног становишта, још један (али општији) проблем.

То је питање односа суда према тужбеном захтеву.

Према владајућем схватању доктрине процесног права, није спорно да је предмет спора (парнице) тужбени захтев. Или, захтев тужиоца за пружање правне заштите одређеног садржаја. Он се своди (своди) на тврдњу тужиоца да му припада право (овлашћење) да тражи остваривање (одређених) правних последица из супстрата (у тужби) изнетих чињеница.

Тужбени захтев је, при том, на диспозицији тужиоца. Његов садржај и обим одређује тужилац.

Функција суда (суђење) се *grosso modo* своди на испитивање основаности оне заштите, коју и како тражи тужилац, према формулацији (прецизирано) у тужби. Тачније; да на основу резултата доказног поступка, утврди (определи) основаност тврђења тужиоца о, у захтеву одређеној правној последици.

Ни *ultra*, ни *extra* томе.

У складу са тим, елементарно је правило да, ако суд нађе да је тврдња тужиоца (тужбени захтев) основана, он ће тужбу уважити и пружити (дати) тражену правну заштиту. У обрнутој ситуацији, он ће ускратити тужиоцу тражену правну заштиту и тужбени захтев одбити.

Али (напомена је битна) ни за један случај, суд неће и не може судити на подлози сопственог схватања (мишљења) како тужбени

захтев (према околностима случаја) треба да изгледа (гласи) да би био уважен, како је овде (погрешно) поступио другостепени суд.

Није уопште у функцији (границама овлашћења) суда, истраживање или трагање за заштитом на какву и коју би тужитељ по закону имао право. Делокруг је парничног суда ограничен само на то да одлучи, да ли је конкретна правна заштита, онако како је тужитељ одређено тражи (истиче), на закону основана или не. И, ништа више.

Иако креативан, судија није „слободан” мислилац (истраживач). Границе силогизма кога изриче су одређене (детерминисане) законом. И, тужбом.

Разлика је више него битна (суштинска). И, принципијелна.

Остављајући по страни друге моменте и аргументе у изнетом реду идеја, закључно може да се изрази принципијелна резерва у правилности и законитости суђења, ако другостепени суд на основу друкчијег (али сопственог) опредељења (конструкције, схватања) тужбеног захтева, укине првостепену пресуду. Поготово, ако томе дода и (изричито) упутство како тужбени захтев (по њему) треба да гласи и, у ком правцу и обиму треба тужитељ да преиначи тужбу. И то не само у објективном смислу (садржајно), већ и у субјективним границама.

Преседан (како се на крају даде закључити) није утемељен ни у закону, ни у доктрини. Стога и не може бити прихваћен као показатељ и одредница (сталне) судске праксе.

Др Зоран И. Јелић — др Бранислав Фатић:
„ПРИРУЧНИК ЗА ПРИМЕНУ ЗАКОНА
О ОПШТЕМ УПРАВНОМ ПОСТУПКУ”

„Економика”, Београд 1997*

Угледни југословенски издавач стручних часописа и публикација, „Економика” д. д., ових дана обрадовала је посленике непосредне примене Закона о општем управном поступку. Три месеца после ступања на снагу новог Закона о општем управном поступку објавила је *Приручник за примену Закона о општем управном поступку*. Аутори *Приручника* су др Зоран Јелић, савезни саветник у Генералном секретаријату Савезне владе и др Бранислав Фатић, саветник савезног министра правде, познати стручњаци за област државне управе и чланови Експертске радне групе Савезне владе за усклађивање Закона о општем управном поступку са Уставом Савезне Републике Југославије. Рецензент овог приручника је проф. др Драгаш Денковић, угледни професор управног права на Правном факултету у Београду у пензији.

Полазећи с правом, како сами истичу, од схватања да правилно и ефикасно примењивање таквих сложених нормативних творевина као што је Закон о општем управном поступку „захтева једну смишљено разрађену оперативну технику која се не сме свести на уобичајено коментарисање и тумачење његових одредаба, већ пре свега мора да пружи конкретне методолошке смернице и средства за активно учешће органа и странака у решавању разноврсних управних ствари”, аутори садржај и систематику *Приручника* подређују том основном циљу и главном задатку. У основи систематика обухвата текст Закона о општем управном поступку, објашњења дата уз чланове текста, регистар појмова и примере образаца. После тога следе: 1) прописи у вези са применом Закона о општем управном поступку — савезни и република чланица; 2) ауторски прилози у којима се обрађују одређена отворена питања од значаја за даљу доградњу Закона о општем управном поступку, и 3) осврт на Закон о општем управном поступку са становишта *de lege ferenda*, посвећен конкретним сугестијама за отклањање несагласности између текста усвојеног у Већу грађана и текста прихваћеног у Већу република Савезне скупштине (објављени текст закона је текст усвојен у Већу грађана).

Објашњења уз чланове текста закона дата су јасно и разговетно, одређено и прецизно. То нису сувопарна препричавања чланова закона, већ зналачка тумачења правог смисла законских порука, садржаја и обима прав-

* Рад примљен 13. III 1997.

них института и других битних правних појмова којима закон оперише. Аутори су уложили велики интелектуални напор, и у томе успели, да објашњења открију не само право значење појединих законских одредаба већ и шири правни домашја тих значења и, пре свега, послуже као упуте, поуке и путокази у правилној и ефикасној примени Закона о општем управном поступку, односно појединих одредаба тога закона. Објашњења су дата не само с врсним познавањем материје управног поступка већ и знањем управног права, па и теорије управног права и, превасходно, упућеношћу у искључиву евиденцију досадашње примене Закона о општем управном поступку. Једна од посебних врлина овог приручника јесте управо у томе што је писан с изузетним разумевањем значаја дијалектичког споја правних порука и њиховог остваривања у стварном животу. *Applicatio est vita regulae* — примена је живот права. То, такође, чини овај приручник драгоценим и незаобилазним штивом у свакодневној примени Закона о општем управном поступку, а, по нама, и у проучавању управног поступка уопште. Отуда *Приручник за примену Закона о општем управном поступку* може веома корисно послужити и свима који се на ма који начин баве управним поступком (студенти и др.) или тим поступком могу бити тангирани (странке).

Иако писан с основним циљем и намером да учесницима управног поступка, пре свега, органима, службеним лицима и странкама, послужи као водич у примени Закона о општем управном поступку, то јест у решавању о правима, обавезама и правним интересима странака, односно заштити и остваривању права и правних интереса странака и јавног интереса, *Приручник* се одликује и општим разматрањима која омогућују шире разумевање управног поступка као форме оживотворења материјалног права. Аутори с правом полазе од схватања да процедура чини једну од компоненти саме владавине права и да правне одредбе о поступку нису никакво испољавање пуне форме, већ средство за реализацију циљева и садржаја нормираних у важећим законима, другим прописима и општим актима. Прихватајући становиште по коме се материјално право остварује само у одговарајућем поступку, односно по коме је поступак „начин животног живота” (Маркс), аутори управни поступак интерпретирају као инструмент заштите и остваривања права и правних интереса грађана, односно заштите јавног интереса.

Посебну вредност *Приручника* чине исцрпна и аргументована објашњења појединих кључних института ЗУП-а, као што су, на пример, управна ствар, управна област, јавни интерес и др., који су веома студиозно обрађени у оквиру ауторских прилога др З. Јелића, одштампаних под називом „Начелна и отворена питања усклађивања ЗУП са Уставом СРЈ”, односно под насловом „У трагању за идентитетом управне ствари”.

На основу изнетог, сматрамо да књига *Приручник за примену Закона о општем управном поступку* представља прво дело такве врсте у СРЈ о овом изузетно значајном нормативном акту за остваривање и заштиту права и обавеза и правних интереса физичких и правних лица, као и за остваривање и заштиту јавног интереса.

Реч је, наиме, о правном документу, с најмасовнијом и готово свакодневном применом у пракси, који је, самим тим, од изванредне важности за успостављање система владавине права, односно правне државе схваћене у материјалном значењу тога израза.

Милован Бузацић
Председник Правног савета Савезне владе

БЕОГРАД, 17. мај 1997. — На VII редовној изборној Скупштини Удружења правника Србије за председника је поново изабран др Миодраг Орлић, професор Правног факултета у Београду, а за главног и одговорног уредника часописа *Првни животи*, академик Слободан Перовић.

* * *

ВРЊАЧКА БАЊА, 21—23. мај 1997. — У организацији Удружења правника у привреди СРЈ одржан је VI сусрет правника у привреди, посвећен приватизацији, интелектуалним правима, банкарству, страним улагањима и радним односима.

* * *

НОВИ САД, 30. мај 1997. — Управни одбор Адвокатске коморе Војводине усвојио је извештај Комисије за услађавање законских одредаби које су у суштини са уставом и законом (Боривој Бурчин, Миљивој Каћански, Александар Грчки и Слободан Бељански) о мерама за сузбијање надриписарства. У извештају су утврђени следећи ставови:

1) надриписарство највише долази до изражаја у пружању правне помоћи везане за промет непокретности;

2) сузбијање надриписарства у оквиру кривичноправне заштите отежано је постављањем два кумулативна услова у чл. 237. КЗ РС — и неовлашћеним и онерозним пружањем правне помоћи —, од којих је други услов тешко доказати;

3) основни заштитни објекти кривичног дела надриписарства су адвокатура и право грађана на стручну правну помоћ;

4) заштиту адвокатуре и сузбијање надриписарства, у домену промета непокретности, могуће је побољшати изменом чл. 4. ст. 2. Закона о промету непокретности (Сл. гл. СРС 43/81, 28/87, 6/89, 40/89 и др.) и допуном чл. 58д ст. 2. Закона о државном премеру и катастру и уписима у катастар непокретности, (Сл. гл. РС 12/96) и то тако што је:

а) члан 4. ст. 2. Закона о промету непокретности, који гласи: „Уговор о преносу права на непокретности између носилаца права својине... закључује се у писменом облику, а потписи уговарача оверавају од стране суда.“ — потребно изменити тако да гласи: „Уговор о преносу права на непокретности између носилаца права својине закључује се у писаном облику и оверава печатом и потписом адвоката као сачиниоца или саветодавца, а потписи уговарача оверавају се од стране суда“;

б) члан 58д ст. 2. Закона о државном премеру и катастру и уписима у катастар непокретности, који гласи: „Предбележба се врши на основу исправе која није подобна за коначни упис права (потписи уговарача на исправи нису оверени, исправа не садржи овлашћење за укњижбу, акт органа који је основ за стицање права на непокретности није постао правоснажан одно-

сно извршан).” — потребно допунити тако што ће иза речи „оверени” и запете бити додат текст: „исправа није оверена печатом и потписом адвоката”;

5) уставни основ за наведене измене и допуне закона налази се у чл. 68. Устава СРЈ, који адвокатури гарантује ексклузивност у пружању правне помоћи и гласи: „Грађанима и правним лицима правну помоћ пружа адвокатура као самостална и независна делатност у складу са законом”.

6) потребно је, посредством овлашћених предлагача, покренути иницијативу за измене и допуне наведених прописа.

* * *

НОВИ САД, 6—8. јуни 1997. — У оквиру традиционалне сарадње у тродневној посети Општинској организацији адвоката у Новом Саду била је делегација *Основне адвокатске коморе у Ницу*.

* * *

БУДВА, 9—13. јуни 1997. — У организацији Удружења правника Југославије одржано је саветовање о *актуелним питањима југословенској својинској, ујравној и радној законодавства* (својински односи, реформа управе, радни односи и локална самоуправа).

* * *

БУДВА, 11—14. јуни 1997. — У организацији Института за криминолошка и социолошка истраживања одржано је саветовање о *уставности и законитости у заштити људских слобода и права* (кривичноправни, кривично-процесни, пенолошки и прекршајни аспекти).

* * *

БУДВА, 13. јуни 1997. — На редовној седници *Председништва Савеза адвокатских комора Југославије*, за наредни једногодишњи мандат за председника Председништва изабран је г. Милан Вујин, председник Адвокатске коморе Србије, а за потпредседника Председништва, г. Борђе Вебер, председник Управног одбора Адвокатске коморе Војводине.

* * *

НОВИ САД, 20—22. јуни 1997. — У радној посети Адвокатској комори Војводине, у Новом Саду, Зрењанину и Суботици боравила је делегација *Адвокатске коморе Бач-Кишкун из Мађарске*, на челу са председником, др Шуљок Миклошем.

* * *

СУБОТИЦА, 20. јуни 1997. — У организацији *Катедре Адвокатске коморе Војводине и Отвореној универзитетској Суботици* о књизи проф. др Маријане Пајванчић *Избори — правила и прорачуни* говорили су др Радивој Степанов, професор Филозофског факултета у Новом Саду, Светозар Добросављевић, адвокат у Новом Саду, социолог Милка Пузигаћа и аутор.

С. Б.

ЗАКОН О ШТРАЈКУ

Уставом СРЈ зајамчено право на штрајк остварује се под условима прописаним савезним законом.

Из образложења

Одредбом члана 5. став 3. Закона о штрајку („Службени лист СРЈ”, број 29/96) прописано је да, у случају кад се штрајк испољава окупљањем запослених, место окупљања не може бити ван пословних — радних просторија, односно ван круга пословног простора запослених који ступају у штрајк.

Веће Савеза синдиката Србије покренуло је поступак за оцењивање уставности оспорене законске одредбе, налазећи да је та одредба противна одредбама Устава СРЈ о слободама и правима човека и грађанина и начину остваривања слобода и права зајамчених тим уставом.

Савезни уставни суд одбацио је предлог за оцењивање уставности оспорене законске одредбе, због следећег: Савезни уставни суд већ је одлучивао о уставности оспорене законске одредбе (решење I У број 132/96, од 9. октобра 1996. године) и није усвојио иницијативу за покретање поступка. Том приликом, Савезни уставни суд изразио је становиште: одредбом члана 57. став 1. Устава СРЈ запосленима је зајамчено право на штрајк, у складу са савезним законом. Право на штрајк једно је, дакле, од права зајамчених Уставом СРЈ које се остварује, сагласно одредбама члана 67. тога Устава, под условима утврђеним законом. Сагласно томе, право на штрајк не значи да савезни закон не може прописати одређене услове под којима се то право остварује. Оспорена законска

одредба о месту штрајка није ограничавање ни права на штрајк, ни слобода кретања, односно других слобода и права зајамчених Уставом СРЈ, већ, сагласно томе уставу, одређивање услова под којима се једно уставно право остварује.

С обзиром на то што је већ одлучивао о уставности оспорене законске одредбе, Савезни уставни суд је, сагласно одредби члана 29. став 1. тачка 4. Закона о Савезном уставном суду („Сл. лист СРЈ”, број 36/92), одбацио предлог за оцењивање уставности оспорене законске одредбе.

(Решење Савезног уставног суда, I У број 2/97, од 9. IV 1997)

КОРИШЋЕЊЕ ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Општинска скупштина може обавезати на плаћање услуга грејања и онога ко не жели да користи те услуге, уколико одређен објект није искључен из система грејања.

Из образложења

Одредбом члана 22. став 4. Одлуке Скупштине општине Кладово („Службени лист општина”, број 14/94) прописано је да су корисници услуга који не желе грејање у целој грејној сезони, који могу бити искључени из система грејања, дужни да плаћају 30% накнаде од утврђене цене грејања, под условом да објект у којем користе простор није искључен из система грејања.

Грађанин сматра да оспорена одредба наведене одлуке није сагласна са одредбама члана 15. Закона о облигационим

односима и одредбама члана 18. Закона о комуналним делатностима.

Савезни уставни суд одбио је да покрене поступак за оцењивање уставности оспорене одредбе наведене одлуке.

Одлучујући о сагласности оспорене одредбе са Законом о облигационим односима, Савезни уставни суд оценио је да оспорена одредба наведене одлуке није противна одредбама члана 15. тога савезног закона. Односи између корисника и даваоца услуге грејања не заснивају се, по оцени Савезног уставног суда, на основу тих одредби савезног закона. Ти односи заснивају се на општим условима о снабдевању топлотном енергијом, утврђеним одредбама наведене општинске одлуке, а не на уговору у смислу Закона о облигационим односима. Отуда, нема места суду о томе да оспорена одредба наведене одлуке није сагласна са тим савезним законом.

Савезни уставни суд не одлучује, по Уставу СРЈ, о томе да ли је оспорена одредба наведене одлуке сагласна са одредбама члана 18. Закона о комуналним делатностима, будући да је у питању Закон Републике Србије, и да о сагласности оспорене одлуке са републичким законом одлучује само Уставни суд Републике Србије.

(Решење Савезног уставног суда, III У број 205/96, од 9. IV 1997)

РЕПУБЛИЧКИ ЗАКОН О РАДНИМ ОДНОСИМА

Лице које је оснивач, односно саоснивач предузећа може се, у томе предузећу, запослити и без јавног огласа о слободним радним местима.

Из образложења

Одредбом члана 14. став 1. тачка 9. Закона о радним односима („Службени гласник РС”, број 55/96) („Посебни случајеви заснивања радног односа”) прописано је да се радни однос може засновати и без јавног оглашавања, на радним местима

која се, у смислу тога закона, не сматрају слободним, и то: са лицем које је оснивач, односно саоснивач предузећа — код послодавца чије је то лице оснивач, односно саоснивач.

Грађанин сматра да оспорена законска одредба није сагласна са одредбом члана 54. став 1. Устава СРЈ, и одредбама члана 11. Закона о основама радних односа („Сл. лист СРЈ”, број 29/96) и одредбом члана 13. став 1. тачка 2. Закона о основама пензијског и инвалидског осигурања, због тога што омогућује заснивање радног односа без уговора између запосленог и послодавца, и што осигурање „по другом основу” подразумева само заснивање радног односа са другим послодавцем, а не и у сопственом предузећу.

Одредба члана 54. став 1. Устава СРЈ јамчи слободан избор занимања и запослења. Та одредба Устава СРЈ није, дакле, никаква забрана лицу које је основало предузеће, односно лицу које је саоснивач одређеног предузећа, да са предузећем заснује радни однос, нити се из ње може извести да лица о којима је реч могу, у предузећу које су основала, или су саоснивачи тога предузећа могу са тим предузећем засновати радни однос искључиво под условима под којима се, иначе, заснива радни однос у другим случајевима, које нема у виду оспорена законска одредба. Ограничење те врсте не садрже ни одредбе Закона о основама радних односа, тј. одредбе члана 11. тога закона, које, прописујући да се радни однос, односно уговор о раду закључује у писменом облику, и садржај уговора о раду, такође не садрже забрану заснивања радног односа у сопственом предузећу на начин прописан оспореном одредбом републичког закона. Савезни уставни суд оценио је да оспорена законска одредба није у противности ни са одредбом члана 13. став 1. тачка 2. Закона о основама пензијског и инвалидског осигурања, будући да та одредба прописује ко се, у смислу тога закона, сматра осигураником, и да се уопште не односи на начин заснивања радног односа у случају о којем говори оспорена законска одредба.

(Решење Савезног уставног суда, I У број 41/97, од 9. IV 1997)

ОЦЕЊИВАЊЕ УСТАВНОСТИ ЗАКОНА КОЈИ ЈЕ ПРЕСТАО ДА ВАЖИ

Савезни уставни суд не може одлучивати о уставности закона који је престао да важи најмање годину дана пре подношења захтева за оцењивање уставности тога закона, па ни онда кад надлежни орган, погрешно, примењује закон који није на снази.

Из образложења

Грађанин је тражио од Савезног уставног суда да одлучи о уставности одредби члана 47. Закона о изменама и допунама Основног закона о искоришћавању пољопривредног земљишта („Сл. лист СФРЈ”, бр. 22/67), због тога што тај закон, чије је важење престало још 1971. године, редовни судови и даље примењују, у појединим парницама.

Савезни уставни суд одбацио је захтев грађанина.

Закон о којем је реч престао да важи 31. децембра 1971. године, на основу члана 16. Уставног закона за спровођење Уставних амандмана на Устав СФРЈ од 1963. године („Сл. лист СФРЈ”, број 29/71). С обзиром на ту околност, Савезни уставни суд не може одлучивати о томе да ли је оспорена законска одредба сагласна са Уставом СРЈ, будући да је од престанка важења тога захтева до подношења иницијативе у овој ствари протекло више од године. Ни (погрешна) примена тога закона после престанка његовог важења не даје могућност одлучивања о томе да ли су оспорене одредбе наведеног закона сагласне са Уставом СРЈ.

(Решење Савезног уставног суда, I У број 232/96, од 19. III 1997)

Израо и приредио
Душан Гајић
саветник Савезног уставног суда

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА
одржане 30. 05. 1997. године

1. Сувачар Санда, дипломирани правник, рођена 13. 07. 1970. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Максима Горког 7/1. — Брише се из Именика адвокатских приправника Сувачар Санда, адвокатски приправник код Недељков Борба, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 05. 1997. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

2. Парезановић Бранислав, дипломирани правник, рођен 17. 02. 1963. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Војци, Браће Кочијашевић 1.

3. Перић Зорица, дипломирани правник, рођена 02. 02. 1951. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Максима Горког 26.

4. Стојиљковић Драгослав, дипломирани правник, рођен 22. 01. 1941. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Змај Јовина 1а/в.

5. Фехимовић Зоран, дипломирани правник, рођен 05. 06. 1932. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Опову, Шумска 8.

6. Бањанин Мирко, дипломирани правник, рођен 06. 02. 1951. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сомбору, Доситеја Обрадовића 3.

7. Алексић Бранко, дипломирани правник, рођен 23. 11. 1951. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Петра Драпшина 4.

8. Бурчок Милослав, дипломирани правник, рођен 18. 12. 1959. године, уписује се 30. 05. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Тепличка 5.

9. Латковић Манојло, дипломирани правник, рођен 15. 07. 1935. године, уписује се 02. 06. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Кеј 2. октобра бб.

10. Баћановић Здравко, дипломирани правник, рођен 10. 08. 1935. године, уписује се 02. 06. 1997. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Србобрану, Карађорђева 13.

11. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Леканић Гордана, рођена 08. 08. 1964. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Вијук Љиљане, адвоката у Сремској Митровици, дана 30. 05. 1997. године.

12. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Јухас Бурић Виктор, рођен 16. 10. 1966. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Јухас Стевана, адвоката у Суботици, дана 30. 05. 1997. године.
13. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Грујић Борбе, рођен 15. 12. 1969. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Грујић Душана, адвоката у Зрењанину, дана 30. 05. 1997. године.
14. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Радованац Небојша, рођен 03. 01. 1970. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Мумин Александра, адвоката у Новом Саду, дана 09. 06. 1997. године.
15. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Бербатовић Дејан, рођен 21. 05. 1966. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Томић Жељка, адвоката у Новом Саду, дана 30. 05. 1997. године.
16. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Крстић Милена, рођена 01. 12. 1969. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Војновић Миодрага, адвоката у Новом Саду, дана 30. 05. 1997. године.
17. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Каурин Драгана, рођена 25. 06. 1972. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Иванчин Николе, адвоката у Новом Саду, дана 30. 05. 1997. године.
18. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Мацедонић Олга, рођена 17. 03. 1973. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Мацедонић Ивана, адвоката у Бечеју, дана 30. 05. 1997. године.
19. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Јовановић Светлана, рођена 20. 11. 1965. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Драговић Тубић Војиславе, адвоката у Новом Саду, дана 30. 05. 1997. године.
20. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Милановић Бранка, рођена 12. 04. 1968. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Протић Драгана, адвоката у Зрењанину, дана 30. 05. 1997. године.
21. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Бељански Владимир, рођен 19. 08. 1969. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Бељански Слободана, адвоката у Новом Саду, дана 30. 05. 1997. године.
22. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Латковић Мањоло, адвокат у Зрењанину, са даном 31. 05. 1997. године, због пензионисања.
23. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Серда Шандор, адвокат у Новом Саду, са даном 04. 04. 1997. године, услед смрти. — Загорчић Зијаж, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Серда Шандора.
24. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Перић Петар, адвокат у Футогу, са даном 15. 04. 1997. године, услед смрти. — Петровић Никола, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Перић Петра.
25. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Ужар Гордана, адвокат у Новом Саду, са даном 23. 04. 1997. године, на лични захтев. — Ковачевић Бошко, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Ужар Гордане.
26. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Кишпалко Иван, адвокат у Србобрану, са даном 22. 04. 1997. године, услед смрти. — Стефановић

Јелена, адвокат у Србобрану, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Кишпалко Ивана.

27. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Станчу Симеон, адвокат у Вршцу, са даном 31. 05. 1997. године, на лични захтев. — Именовани и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Миуца Тодор, адвокат у Вршцу, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Станчу Симеона.

28. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Бојков Александар, адвокат у Новом Саду, са даном 13. 03. 1997. године, због заснивања радног односа. — Мумин Александар, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Бојков Александра.

29. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Вуковић Владица, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Радоњић Митра, адвоката у Новом Саду, са даном 31. 03. 1997. године.

30. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Нешић Марија, адвокатски приправник у Сремској Митровици, на адвокатско-приправничкој вежби код Нешић Зорана, адвоката у Сремској Митровици, са даном 18. 05. 1997. године.

31. Узима се на знање да је Вученић Оливера, адвокат у Зрењанину, након привремене спречености, наставила са радом почев од 01. 04. 1997. године. — Вученић Светислав, адвокат у Зрењанину, разрешава се дужности привременог заменика Вученић Оливере, адвоката у Зрењанину.

32. Узима се на знање да је Толди Анастасија, адвокат у Суботици, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 01. 03. 1997. године, због одржавања трудноће. — Де Негри Карло, адвокат у Суботици, поставља се за привременог заменика Толди Анастасији, адвокату у Суботици.

33. Узима се на знање да је Бућар Шустер Весна, адвокат у Новом Саду, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 01. 04. 1997. године, због породилског одсуства. — Бућар Никола, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Бућар Шустер Весни, адвокату у Новом Саду.

34. Узима се на знање да је Радичевић Видаковић Хаднаб Олга, адвокат у Суботици, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 06. 06. 1997. године, због породилског одсуства. — Сабо Чајкаш Магдолна, адвокат у Суботици, поставља се за привременог заменика Радичевић Видаковић Хаднаб Олги, адвокату у Суботици.

35. Узима се на знање да је Војновић Миодраг, адвокат у Белој Цркви, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 30. 05. 1997. године, због болести. — Окука Зоран, адвокат у Белој Цркви, поставља се за привременог заменика Војновић Миодрагу, адвокату у Белој Цркви.

36. Узима се на знање да је Ђосовић Виолета, адвокат у Новом Саду, променила презиме у Радошевић.

37. Весковић Живко, адвокат у Сремској Митровици, разрешава се дужности преузиматеља адвокатске канцеларије Тајковић Борба, адвоката у Сремској Митровици. — Милић Владимир, адвокат у Сремској Митровици, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Тајковић Борба.

38. Узима се на знање да су Попадић мр Војислав и Бјелогрић Милан, адвокати у Новом Саду, основали Заједничку адвокатску канцеларију са седиштем у Новом Саду, Огњена Прише 17, почев од 01. 04. 1997. године.

39. Узима се на знање да су Ивковић Душан и Максић Дејан, адвокати у Новом Саду, основали Удружену адвокатску канцеларију са седиштем у Новом Саду, Радничка 6, почев од 16. 04. 1997. године.

40. Узима се на знање да су Радишић Михајло, Курбалија Петар и Радишић Гутеша Весна, адвокати у Зрењанину, основали Заједничку адвокатску канцеларију са седиштем у Зрењанину, Трг републике 1/1, почев од 01. 05. 1997. године.

41. Узима се на знање да су Матић Борбе и Гргић Предраг, адвокати у Зрењанину, основали Заједничку адвокатску канцеларију са седиштем у Зрењанину, Народне омладине 14/1, почев од 01. 07. 1997. године.

42. Узима се на знање да су Јакаб Ана, Беднарик Снежана и Марковић Душанка, адвокати у Новом Саду, раскинули уговор о оснивању Удружене адвокатске канцеларије, дана 01. 03. 1997. године. — Адвокат Јакаб Ана наставља са радом на досадашњој адреси, а адвокати Беднарик Снежана и Марковић Душанка на адреси Максима Горког 26.

43. Узима се на знање да су Јабланов Драги и Арсић Владимир, адвокати у Зрењанину, раскинули уговор о оснивању Заједничке адвокатске канцеларије, дана 30. 04. 1997. године. — Адвокат Јабланов Драги наставља са радом на досадашњој адреси, а адвокат Арсић Владимир на адреси Бурба Стратимировића 10.

44. Узима се на знање да је Нанић Радмила, адвокат у Новом Саду, преселила седиште своје адвокатске канцеларије у Кисач, Штефаникова 102, почев од 15. 05. 1997. године.

45. Узима се на знање да је Рис Стојанка, адвокат у Темерину, преселила седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Сад, Огњена Прице 7/1, почев од 19. 05. 1997. године.

46. Узима се на знање да је Бућар Никола, адвокат у Новом Саду, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Шид, Караборбева 4/1, почев од 01. 06. 1997. године.

47. Узима се на знање да је Гргић Предраг, адвокат у Зрењанину, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Александра Првог Караборбевића 47/1, почев од 01. 04. 1997. године.

48. Узима се на знање да је Боговац Предраг, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 7, почев од 03. 04. 1997. године.

49. Узима се на знање да је Десница Биљана, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 7, почев од 03. 04. 1997. године.

50. Узима се на знање да је Апро Љубомир, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 7, почев од 03. 04. 1997. године.

51. Узима се на знање да је Хоровиц Владимир, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 7, почев од 03. 04. 1997. године.

52. Узима се на знање да је Вавић Хоровиц Александра, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 7, почев од 03. 04. 1997. године.

53. Узима се на знање да је Радоњанин Мирела, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Максима Горког 26, почев од 07. 04. 1997. године.

54. Узима се на знање да је Димитријевић Стеван, адвокат у Зрењанину, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Жарка Зрењанина 16, почев од 01. 03. 1997. године.

55. Узима се на знање да је Сабо Чајкаш Магдолна, адвокат у Суботици, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу 10. октобра 1/1, почев од 01. 04. 1997. године.

56. Узима се на знање да је Мезинка Илија, адвокат у Белој Цркви, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Саве Мунћана 69, почев од 16. 05. 1997. године.

57. Узима се на знање да је Микеш Драган, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Железничка 40, почев од 05. 05. 1997. године.

58. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 08. 04. 1997. године између СТР „НИК“ из Зрењанина, и Милићев Живкице, адвоката у Зрењанину.

59. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 01. 05. 1997. године између Предузећа „Папирус промет“ из Новог Сада, и Башић Машановић Љиљане, адвоката у Новом Саду.

60. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 01. 05. 1997. године између Издавачког предузећа „Папирус“ из Новог Сада, и Башић Машановић Љиљане, адвоката у Новом Саду.

61. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 27. 05. 1997. године између Д.О.О. „Алмако“ из Кикинде, и Коларски Славка, адвоката у Кикинди.

Управни одбор

Уређивачки одбор „Гласника“ моли своје сараднике да текстове за објављивање опреме уважавајући следеће сугестије:

- име, презиме, звање и занимање аутора исписати у левом углу прве странице изнад наслова, у прилозима за рубрике „чланци“ и „расправе“, а за рубрику „прикази“ и остале рубрике, на крају текста;
- радове куцати на пуној хартији само са једне стране листа, са таквим проредом и рубом да на једној страни има око 28 редова са по 60 словних места у реду;
- обим радова не би требало да прелази за чланке 15 страница, за расправе 10 страница, а за приказе и остале прилоге 6 страница;
- речи које треба да буду штампане латиницом, подвући црвеним, а речи које треба да буду штампане курзивом подвући црним или плавим;
- фусноте сврстати по редним бројевима на крају текста, у истом прореду као текст, уз навођење података овим редом: име или иницијал имена и презиме аутора, назив дела или часописа, број књиге или тома (ако постоје), место издавања, година издавања (за часописе број и годиште), број странице (иза скраћенице стр.); ознаку ор. cit. користити уместо назива дела и места и године издавања када се исто дело поново цитира на прескок, а ознаку ibid. када се исто дело цитира узастопно;
- радове треба потписати и уз њих приложити податке о адреси, броју телефона и броју жиро рачуна аутора;
- уз чланке је пожељно приложити сажетак на српском (иза наслова) и енглеском језику (иза завршетка текста), са кључним речима, не дужи од половине једне куцане странице.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 180,00 дин., за иностранство
40 USA долара (жиро-рачун број 45700-678-2-2047
са назнаком „за Гласник“)

Овај број закључен је 23. VI 1997. године.

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: Младен Мозетић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Сремска Каменица

